

شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری فساد اداری مانع تحقق اقتصاد مقاومتی

امیر امینی، محمد سخنور*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۳/۱ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۶/۲

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست سوم، شماره ۸۷، تابستان ۱۳۹۹

چکیده

نظام اداری سالم یکی از مؤلفه‌های دستیابی به توسعه اقتصادی است. پژوهش حاضر باهدف تبیین ضرورت مبارزه با فساد در نظام اداری به منظور بسترسازی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی، شناسایی عوامل مختلف زمینه‌ساز آن و ارائه راهکارهایی در این زمینه انجام پذیرفت. با توسعه رویکرد سنتی تجزیه و تحلیل عوامل شکست و آثار آن، از روش تجزیه و تحلیل گام به گام ارزیابی نسبت وزن تحت نظریه اعداد Z به منظور وزن دهی معیارهای ارزیابی عوامل زمینه‌ساز فساد اداری استفاده شده است. برای اولویت‌بندی عوامل شناسایی شده نیز از روش اولویت‌بندی بر اساس شباهت به راه‌حل ایدئال تحت نظریه اعداد Z بهره گرفته شده است. نتایج پژوهش نشان داد بیشترین وزن به معیارهای شدت و هزینه و کمترین وزن به کشف و زمان اختصاص یافت. همچنین عوامل اقتصادی و مدیریتی-سازمانی حائز بالاترین اولویت و در مقابل عوامل اجتماعی-فرهنگی و مبتنی بر فناوری حائز پایین‌ترین اولویت شدند. بعلاوه، در مقایسه با رویکرد سنتی و استفاده از داده‌های قطعی، استفاده از محیط‌های تصمیم‌گیری عدم قطعیت به مراتب رتبه‌بندی کامل‌تری ارائه می‌کند و ترجیحات تصمیم‌گیرندگان را به نحو بهتری پوشش می‌دهد. در پایان به منظور بررسی قابلیت اطمینان نتایج تجزیه و تحلیل حساسیت انجام گرفت و مبتنی بر نتایج به دست آمده راهکارهایی جهت کاهش فساد و ارتقای سلامت اداری پیشنهاد شدند.

واژگان کلیدی:

اقتصاد مقاومتی، فساد اداری، تجزیه و تحلیل عوامل شکست و اثرات آن، تصمیم‌گیری چندمعیاره، محیط عدم قطعیت، نظریه اعداد

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی، گروه اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه،

ارومیه، ایران، ایمیل: a.amini@iaurmia.ac.ir

^۲ * (نویسنده مسئول) استادیار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه، گروه اقتصاد، ارومیه، ایران، ایمیل:

m.sokhanvar2010@gmail.com

۱- مقدمه

ریشه‌کنی و کنترل فساد در نظام‌های سیاسی و اقتصادی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های کارآمدی و حکمرانی خوب دولت‌ها به حساب می‌آید (لمباردی و همکاران، ۲۰۱۹). وجود فساد اداری به شکل سیستمی و استفاده از منابع قدرت برای کسب منافع شخصی به صورت سیاسی یا اقتصادی از چالش‌های اصلی دولت‌ها به حساب می‌آید (شفیع پور، ۱۳۹۶). ناکارآمدی و ضعف قوانین، پارتی‌بازی و خویشاوندسالاری^۱ و کاهش اعتماد عمومی در اثر گسترش فساد در لایه‌های سیاسی قدرت، خود از عوامل دامن‌زننده به فساد لجام‌گسیخته بوده است. در سوی مقابل، شفافیت، پاسخگویی و وضع قوانین کارا و نسخ‌ناپذیر از عوامل کاهش، مبارزه و ریشه‌کنی فساد بوده‌اند؛ اما عامل بسیار نگران‌کننده‌تر، روند عادی شده فساد، بی‌توجهی به آن، سوءاستفاده از قدرت و نادیده گرفتن روند بوروکراسی ناکارآمد برخاسته از آن است که دولت‌ها را به انحطاط هرچه‌بیشتر سوق می‌دهد (چوندری،^۲ ۲۰۱۹). در شرایط خطیر امروزه کشورمان، به تعبیر بسیاری از پژوهشگران و سیاستمداران کشور در خطر ابتلا به فساد سیستمی بوده و فساد به شکل فعلی خطر اصلی برای نظام است. شاید به قطع بتوان یکی از دلایل اصلی ناامیدی مردم نسبت به آینده را فشار روانی ناشی از بی‌توجهی و نادیده گرفتن فساد در کشور دانست (جانعلیزاده و همکاران، ۱۳۹۳).

فردریش تعبیر وجود فساد را به بهترین و جامع‌ترین وجه ارائه نموده است: جایی که توزیع امتیازهای غیرقانونی یا منافع مالی در راستای تطمیع و تحقق خواسته‌های باج‌دهنده و باج‌گیرنده بوده و به منفعت جامعه لطمه وارد نماید (فردریش،^۳ ۲۰۱۷). لذا فساد در جایی رخ می‌دهد که منافع طرف‌های درگیر با منافع جامعه مغایر بوده و اهرمی از سوی سیستم جهت کنترل کامل بر آن وجود نداشته باشد. طبقه‌بندی‌های مختلفی از فساد وجود دارد و صاحب‌نظران آن را به سهوی و عمدی؛ فردی و گروهی؛ خرد و کلان؛ اداری، سیاسی، انتخاباتی، قانونی و مالی و مانند آن تقسیم می‌کنند.

در کنار این و پس از تحریم‌های یک‌طرفه غرب در سال ۲۰۱۲ علیه کشورمان، نظریه اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری مطرح گردید. این نظریه رابطه نزدیکی با انسجام ملی داشته و کاهش وابستگی اقتصاد کشور به نفت را مدنظر دارد تا به واسطه ضعف مذکور منافع

Lombardi, R., Trequatrini, R., Cuzzo, B., & Cano-Rubio, M.^۱

Nepotism^۲

Choudhury, S.^۳

Friedrich, C. J.^۴

کشور دستخوش آسیب و تعرض دشمنان نظام نگردد. لذا هدف اقتصاد مقاومتی هماهنگ کردن سیاست‌ها و استراتژی‌های امنیتی و سیاسی کشور جهت مقابله با اثرات تخریبی تحریم‌ها، مقاوم‌سازی اقتصاد کشور در مقابله با اقدامات، آسیب‌ها و توطئه‌های گوناگون نظام استکباری و تداوم روند توسعه و پیشرفت همه‌جانبه کشور در ابعاد مختلف ملی، منطقه‌ای و جهانی است (ارغوانی پیرسلامی و اسمعیلی، ۱۳۹۸). با وجود تأکید بر خوداتکایی و خودکفایی، اقتصاد مقاومتی به معنی منزوی بودن و ایزوله شدن از اقتصاد جهانی نیست. بلکه تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های داخلی، اصلاح الگوی مصرف، حاکمیت اقتصاد دانایی، تولید کالاها و محصولات اساسی و راهبردی و معطوف نمودن جهت‌گیری‌های تجاری به کشورهای هم‌جوار دارد. به اعتقاد مقام معظم رهبری اقتصاد مقاومتی با تکانه‌ها، کارشکنی‌ها و سیاست‌های جبهه استکبار دستخوش آسیب و انحطاط نمی‌شود چون به مردم متکی است و به شیوه‌ای پویا با لحاظ داشتن فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی و نقاط قوت و ضعف داخلی و خارجی سناریو طرح نموده و برای هر موقعیت، طرح خاصی مدنظر دارد. ایشان کشور را واجد ظرفیت‌هایی چون؛ نیروی انسانی جوان و تحصیل‌کرده، وجود امکانات و منابع طبیعی و خدادادی غنی در کشور، عدم وجود بدهکاری جهانی، نهادینه بودن تفکر دینی و اسلامی در رشد و پیشرفت کشور، مسئولین دلسوز و معتقد به اسلام و انقلاب برای دستیابی به این مهم می‌دانند (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳).

لازمه دستیابی به این مهم، بازطراحی فضای اداری، اقتصادی و کسب‌وکار کشور با فرض وجود حداکثر فشارها و تحریم‌ها به شیوه‌ای کنشی و نه منفعل است. به‌عبارت‌دیگر اقتصاد مقاومتی بنیان و اساس نوع خاصی از مدل‌سازی نظری و عملی اقتصادی است که به‌صورت فعال خود را برای رویارویی با شرایط حساس کشور و به‌ویژه فشار فزاینده تحریم‌ها آماده نموده است (تراب‌زاده جهرمی و همکاران، ۱۳۹۲). لذا پژوهش حاضر درصدد است ضمن تبیین و بررسی ضرورت مبارزه با فساد و ارتقاء سلامت نظام اداری به‌عنوان یکی از بسترها و پیش‌نیازهای اقتصاد مقاومتی، عوامل مختلف زمینه‌ساز ایجاد فساد اداری در دستگاه‌های اجرایی را شناسایی و راهکارهایی در جهت رفع آن‌ها ارائه نماید. در این راستا، پژوهش حاضر در راستای پاسخ به سؤالات زیر انجام شده است:

- ۱- مهم‌ترین عوامل بالقوه و زمینه‌ساز شیوع فساد در دستگاه‌های اجرایی کدام‌ها هستند؟
- ۲- مهم‌ترین معیارهای ارزیابی عوامل شناسایی شده کدام‌اند؟
- ۳- توزیع وزن هر یک از معیارهای ارزیابی به چه صورتی است؟
- ۴- اولویت‌بندی و رتبه‌بندی عوامل منتخب در شرایط تحریم جهت اتخاذ رویکرد اقتصاد مقاومتی به چه صورتی است؟

۵- راهکارهای مؤثر در کاهش فساد اداری ناشی از عوامل فوق شامل چه مواردی می‌شود؟ بدین منظور، تحقیق حاضر از رویکرد توسعه‌یافته تجزیه و تحلیل عوامل شکست و آثار آن^۱ با ترکیب با روش‌های جدید تصمیم‌گیری جدید جهت شناسایی و اولویت‌بندی ریسک‌های زمینه‌ساز فساد اداری استفاده کرده است. نوآوری پژوهش شامل چند جنبه است. بعد از شناسایی عوامل اداری، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مؤثر در زمینه شیوع فساد اداری با استفاده از مطالعه کتابخانه‌ای و مرور پژوهش‌های انجام‌شده، با بهره‌گیری از تیم خبرگان و آسیب‌شناسی موضوع، عوامل جدید لحاظ گردیدند. همچنین، در این پژوهش علاوه بر استفاده از داده‌ها در شرایط عدم قطعیت، میزان قابلیت اطمینان داده‌ها با به‌کارگیری تئوری اعداد^۲ نیز در نظر گرفته شده است. به‌منظور وزن دهی معیارها از روش تجزیه و تحلیل گام‌به‌گام ارزیابی نسبت وزن تحت نظریه اعداد^۳ استفاده شده است. سپس عوامل شناسایی شده با استفاده از روش اولویت‌بندی بر اساس شباهت به راه‌حل ایدئال تحت نظریه اعداد^۴ اولویت‌بندی شدند. در پایان مبتنی بر نتایج به‌دست‌آمده، راهکارهای بهبود وضعیت موجود پیشنهاد خواهد گردید. ضمناً نتایج پژوهش با اجرای سناریوهای زیر مورد مقایسه واقع شده است:

۱- رویکرد FMEA سنتی با لحاظ نمودن سه پارامتر شدت، وقوع و احتمال تشخیص در محیط قطعی برای کلیه عوامل.

۲- توسعه روش FMEA با لحاظ نمودن پنج پارامتر شدت، وقوع، احتمال تشخیص، زمان و هزینه با روش‌های MCDM در محیط عدم قطعیت و عدم اطمینان با استفاده از نظریه اعداد فازی و اعداد^۵ Z.

ادامه تحقیق حاضر به شرح ذیل سازمان‌دهی شده است: در بخش دوم مبانی نظری و پیشینه موضوع تشریح خواهد شد؛ بخش سوم به روش‌شناسی پژوهش اختصاص داده شده است؛ یافته‌های پژوهش در بخش چهارم مورد تحلیل قرار خواهد گرفت و نتایج در بخش پنجم بیان خواهد شد. پس از ارائه راهکار و تحلیل حساسیت نتایج به‌دست‌آمده، در پایان محدودیت‌های پژوهش و پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی مطرح خواهد گردید.

^۱ Failure Mode and Effect Analysis (FMEA)

^۲ Z- Numbers Theory

^۳ The Step-Wise Weight Assessment Ratio Analysis (SWARA)

^۴ The Technique for Order of Preference by Similarity to Ideal Solution (TOPSIS)

۲- ادبیات پژوهش

۲-۱- اقتصاد مقاومتی

پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۵۷ و در ادامه ایستادگی در برابر تهاجم همه‌جانبه جبهه استکبار در جنگ تحمیلی فضای سیاسی، اقتصادی و علمی عصر حاضر و معادلات پیشین منطقه‌ای و جهانی را دستخوش تغییر و تحول نمود تا جایی که هرروز متغیرهای جدیدی بر پیچیدگی و ابعاد موجود آن افزوده می‌شود. دشمنان نظام همواره در اندیشه تضعیف و تخریب نظام بوده‌اند. امروزه این عداوت و خصومت به حوزه فضاهاى هوشمند و نرم کشیده شده و حجم و شدت آن به‌شدت در حال گسترش است. با شکست دشمن در حوزه‌های سیاسی و فرهنگی، کشور ما تحت تحریم‌های شدید اقتصادی و محدودیت ارتباطات خارجی و کسب‌وکار داخلی قرار گرفته است. از این رو با توجه به موقعیت حساس و منحصر به فرد پیش آمده برای کشورمان، رویکرد جدیدی تحت عنوان «اقتصاد مقاومتی» توسط رهبر انقلاب به‌منظور تداوم مقاومت ملی و اقتصادی کشور معرفی و ترسیم گشت (ابوالحسن شیرازی، ۱۳۹۴). اقتصاد مقاومتی ضمن تأکید هم‌زمان بر اقتدار و انعطاف‌پذیری، دربردارنده سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و شاخص‌هایی است که ضمن خنثی‌سازی تحریم‌ها، تاب‌آوری و تحمل فشار را در اقتصاد ملی افزایش می‌دهد (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۵). به‌منظور دستیابی به این مهم، تجدید ساختار و بازنگری در قوانین، رویه‌ها و سیستم‌های اداری- اقتصادی کشور ضروری است (سمیعی اصفهانی و حبیبی، ۱۳۹۴).

اقتصاد مقاومتی هیچ قرابتی با منزوی و بسته بودن ندارد و تلاش دارد با حفظ خودکفایی و استقلال و کاهش آسیب‌پذیری‌ها تعامل خود را با نظام اقتصاد جهانی افزایش دهد. در چهارچوب مفهومی، اقتصاد مقاومتی بر ۴ تقریر دلالت می‌کند: اقتصاد موازی، اقتصاد دفاعی، اقتصاد ترمیمی و اقتصاد الگو. اقتصاد مقاومتی بر مبنای ترمیم و اصلاح ساختار، نهادهای ناکارآمد و مقاوم‌سازی اقتصادی استوار است. با تدوین و پیاده‌سازی راهبردهای علمی و عملی، مهندسی مجدد و بازتعریف ماهیت وجودی نهادها و قوانین موجود، دوباره‌کاری‌ها و موازی‌کاری‌ها و موانع توسعه و رشد مرتفع می‌شوند تا از برخورد انفعالی در مواجهه با مشکلات و بحران‌ها اجتناب نموده و به ساختاری چابک و هوشمند دست پیدا کنیم (دل‌انگیزان و همکاران، ۱۳۹۳).

در تبیین نقش اقتصاد مقاومتی در نظام اقتصاد سیاسی جهانی آجیلی (۱۳۹۲) به این نتیجه رسید که به‌منظور بهره‌گیری حداکثری از مزیت‌های رقابتی، نسبی و نقاط قوت موجود و تحقق اقتصاد مقاومتی با حداقل هزینه، کشورمان باید به تعامل و ادغام بیشتر اقتصاد خود

با اقتصاد جهانی روی آورد تا از این رهگذر هزینه تحریم و اقدام نظامی علیه خود را افزایش و امنیت و منافع ملی‌اش را به امنیت و منافع دیگر کشورها پیوند بدهد. البته با این پیش‌شرط که گلوگاه‌ها و نقاط آسیب‌پذیر اقتصاد کشور در معرض وابستگی خارجی و تهدید دیگران نباشد. نتایج بررسی پژوهنده (۱۳۹۴) نشان داد با وجود علم به اینکه تنها راه برون‌رفت از شرایط سخت تحریم، اقتصاد مقاومتی است لیکن موانعی در این راه وجود دارد که مهم‌ترین آن فساد در ابعاد گوناگون است. فساد در ابعاد سیاسی، اداری، اقتصادی، فرهنگی، علمی و هنری بزرگ‌ترین تهدید علیه اقتصاد مقاومتی است؛ و تنها راه‌حل موجود، رفع فساد از طریق مبارزه با آن به شیوه‌ای بدون ملاحظه با پرهیز از طرفداری از خواص و جناح‌گرایی در هر شکل و مقیاسی است.

خالقیان میمند و همکاران (۱۳۹۵) سیاست‌های مالی تحت راهبرد اقتصاد مقاومتی، پارادایم‌های فکری فعال در اقتصاد کشور و میزان قرابت آن‌ها با الگوی اقتصاد مقاومتی را با استفاده از روش AHP بررسی و اولویت‌بندی کردند و به این نتیجه رسیدند که استقرار نظام جامع اطلاعات اقتصادی افراد به‌منظور اصلاح ساختار مالیاتی و اقتصادی کشور حائز بالاترین رتبه گردید و نیز از بین الگوهای فکری موجود، نظریه اقتصاد اسلامی بیشترین جهت‌گیری و همسویی را با استراتژی اقتصاد مقاومتی در حوزه سیاست مالی داراست.

۲-۲- فساد اداری

طبق «قانون ارتقا سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد»، هر نوع فعل یا ترک فعلی که توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی به‌صورت عمد و باهدف کسب هر نوع منفعت یا امتیازی به‌واسطه نقض مقررات و قوانین کشور انجام پذیرد و به اموال، منابع و یا امنیت و سلامت جمعی یا منافع عمومی خدشه و یا ضرر و زیانی وارد نماید از قبیل ارتشا، تبانی، اختلاس، سوءاستفاده از مقام و موقعیت سیاسی و اداری و اطلاعات و امکانات و یا پرداخت‌ها و دریافت‌های غیرقانونی از منابع و اموال عمومی و انحراف از آن‌ها در راستای تخریب، جعل و اختفا اسناد یا سوابق مالی و اداری مصداق فساد (اداری) خوانده می‌شود (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵). در تعریفی گسترده‌تر، سازمان بین‌المللی شفاف‌سازی^۱ و بانک جهانی فساد اداری را سوءاستفاده از اختیارات دولتی (قدرت عمومی) برای تحصیل منافع شخصی (خصوصی)

می‌دانند که این تعریف مورد توافق عمومی در جهان است (شن و ویلیامسن، ۲۰۰۵؛ کونیکووا و رز آکرم، ۲۰۰۹؛ مورفی و آلبو، ۲۰۱۸).

به اعتقاد دیمونتسکیو^۴ (۱۹۸۹) در نظام‌های دموکرات به‌مرور از شدت و میزان فساد کاسته می‌شود اما در مقابل در سیستم‌های دیکتاتوری هرروز بر زمینه‌های شکل‌گیری این پدیده مهیاتر می‌شود. این‌خلدون جامعه‌شناس، تاریخ‌نگار و مردم‌شناس مسلمان معتقد است فساد اداری ابزاری است جهت دستیابی طبقات حاکم به زندگی تجملاتی تا با توسل به آن به خواسته‌هایشان دست یابند (متحدیان، ۱۳۹۱).

از سوی دیگر، پژوهشگران معتقدند که فساد سازوکاری است که اکثر سازمان‌ها در طول حیات خود به‌ناچار با آن دسته و پنجه نرم می‌کنند؛ بنابراین نظریه فساد بیشتر ریشه‌های فرا سازمانی داشته ولی آثار و پیامدهای آن سازمان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (پاک‌سرشت و افشار، ۱۳۹۶)؛ لذا به‌منظور جلوگیری از ایجاد و شیوع آن باید عوامل زمینه‌ساز و محرک‌های ایجاد فساد در نظام اداری شناسایی و با کنترل و نظارت مداوم و اثربخش با آن مقابله کرد. این امر خطیر نیازمند قاطعیت، اتخاذ رویکردی جامع‌نگر و هماهنگی همه‌جانبه است. توجه به برخی عوامل و غفلت از سایر عوامل راه به‌جایی نمی‌برد و برخورد با این پدیده چندوجهی نیازمند داشتن رویکرد سیستمی و شناسایی و رفع کلیه عوامل دخیل می‌باشد (عارف، ۱۳۹۷).

۳-۲- عوامل شناسایی‌شده زمینه‌ساز فساد اداری

با مرور ادبیات پژوهش، مصاحبه با چند تن از صاحب‌نظران و مسئولین اداری استان و نیز در نظر گرفتن شرایط وضعی سیستم اجرایی کشور برخی از مهم‌ترین عوامل بروز فساد اداری به شرح جدول ۱ مورد شناسایی قرار گرفته‌اند:

جدول ۱- عوامل شناسایی‌شده زمینه‌ساز فساد اداری

عامل یا مؤلفه اصلی	مؤلفه‌های فرعی
فردی	- نیاز مادی.
	- گرایش‌های خویش‌خدمتی، زیاده‌خواهی، قدرت‌طلبی و شهرت‌طلبی
	- بیش‌ازحد.
	- کمبود انضباط اجتماعی.

Shen, C., & Williamson, J. B. ۱

Kunicová, J., & Rose-Ackerman, S. ۲

Murphy, J., & Albu, O. B. ۳

De Montesquieu, C. ۴

<ul style="list-style-type: none"> - ضعف وجدان کاری و سوءاستفاده از مقام و موقعیت (جایگاه سازمانی). - کم تفاوتی به اخلاق حرفه‌ای. - کم توجهی به مبانی ارزشی جامعه. - میزان ریسک‌پذیری و قانون‌گریزی. - بی‌اعتمادی به سلامت سیستم و کارایی واحد نظارتی. - تمایل به هم‌رنگ جماعت شدن افراد در محیط و جو فسادزا. - گرایش بیش‌ازحد به مصرف‌گرایی. - احساس نابرابری. - کیفیت زندگی کاری و حس عدم امنیت شغلی. - ضعف آموزشی و صلاحیت تخصصی ضعیف. - ترجیح سلیق و منافع شخصی به اهداف و منافع سازمان و جامعه. - میزان دسترسی فردی به اطلاعات. - میزان ارتباط شخصی با ارباب‌رجوع. 	
<ul style="list-style-type: none"> - وجود ساختارهای بوروکراتیک متعدد و تشکیلات اداری حجیم و نامتناسب با اهداف و وظایف دولت و مقررات پیچیده و مبهم تأثیرگذار بر فعالیت‌های بنگاه‌ها. - تبعیض‌های درون‌سازمانی. - ضعف یا نارسایی در نظام ارزیابی عملکرد. - مماشات و ضعف در برخورد بهنگام و قاطع با متخلفین. - روند ضعیف ثبات، امنیت شغلی و امید به آینده در مسیر شغلی کارکنان. - اعطای اختیارات بیش‌ازحد و امکان سوءاستفاده از آن توسط برخی مدیران غیر مؤثر. - تراکم بالای نیروی انسانی مازاد. - تغییرات مکرر و ثبات مدیریتی پایین. - چندشغله بودن برخی از مدیران و کارکنان. - تناسب ضعیف میان مسئولیت و اختیارات و وجود ابهام در تعریف وظایف، نقش‌ها و مسئولیت‌ها. - تعدد بخش‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها. - ضعف شفافیت و کارایی پایین سیستم اطلاع‌رسانی سازمانی و کاستی در پاسخگویی شفاف. - تصمیم‌گیری عمدتاً تمرکزمحور و اعتقاد کم مسئولین به مدیریت و تصمیم‌گیری مشارکتی. 	<p>سازمانی و مدیریتی</p>

<ul style="list-style-type: none"> - وجود برخی شبکه‌ها و گروه‌های غیررسمی مخرب و در تضاد با منافع و اهداف سازمان. - انحصار بیش‌ازحد فعالیت‌های اداری برای گروه‌های خاص و وجود تبعیض‌های متعدد در زمینه‌های استخدام، انتصاب و ارتقای افراد. - ضعف ساختارهای نظارتی و کمبود هماهنگی‌های لازم در بُعد نظارت. - قوانین و مقررات دست‌وپا گیر، ناقص و پیچیده و بعضاً سلیقه‌ای و جناحی و تطابق کم آن‌ها با واقعیت‌های ملموس. - فساد دستگاه نظارتی. - ضعف در سیاست‌زدایی از نظام اداری و وجود مداخلات سیاسی در آن از جمله در عزل و نصب‌ها. - برون‌سپاری غیراصولی خدمات به‌عنوان یکی از کانون‌های بروز فساد. 		
<ul style="list-style-type: none"> - نابرابری‌های موجود در برخورداری از حقوق اجتماعی و احساس نارضایتی اجتماعی. - ناتوانی ساختارها و کارکردهای تعریف‌شده اجتماعی در سازگار نمودن قانون با ارزش‌های اجتماعی و نهادینه‌سازی آن در سطح روابط و نظام شخصیت افراد. - ضعف در نظام گزارش دهی فساد در سطح سازمان و جامعه، اعتمادسازی ضعیف و جایگاه نه‌چندان مطلوب صداوسیما و رسانه‌ها در اذهان عمومی جهت بازتاب شفاف و بی‌طرفانه فسادهای موجود. - عملکرد ضعیف نظام قضایی مبتنی بر سلامتی سازمانی و اخلاق حرفه‌ای. - بروز اختلاس‌ها، رشوه‌گیری‌ها و قانون‌گریزی‌ها به‌ویژه از ناحیه مسئولین، عادی شدن و ریخته شدن قبح فساد در جامعه و از بین رفتن اعتماد مردم به مسئولین. - قدرت گرفتن روزافزون گروه‌ها و مافیاهای اقتصادی و لطمه‌زدن به اعتماد جامعه به حاکمیت. - ضعف شدید سیستم تأمین اجتماعی. - روند افزایشی گسترش شهرنشینی و مهاجرت گسترده روستاییان به شهرها با بسترسازی‌های بسیار ناکارآمد همراه با تضعیف بخش کشاورزی و تولید در بافت روستایی. - آمادگی ناکافی جامعه در قبال استفاده از فناوری‌های نوین وارداتی در زمینه مسائل فرهنگی و اجتماعی. - کم تفاوتی به اصول اخلاقی در سطح جامعه. - گسترش رفتارهای مبتنی بر تزویر و ریا به‌ویژه از ناحیه مسئولین. 	اجتماعی - فرهنگی	محیطی

<ul style="list-style-type: none"> - کم‌توجهی به امر به معروف و نهی از منکر. - ابهام در نوع الگوی مصرف. - رواج الگوهای آسیب‌رسان از جمله فرهنگ کم‌کاری، قانون‌گریزی و پایین بودن حس مسئولیت‌پذیری. - جانفندان فرهنگ خودکنترلی و نظارت بر رفتار و عملکرد خویش. - ضعف شایسته‌سالاری و غالب بودن خویشاوندسالاری و رابطه‌مداری بر شایسته‌سالاری و ضابطه‌گرایی. - تضعیف جایگاه اصول اعتقادی و کم‌توجهی به رعایت موازین شرعی. - پایین‌دستی ضعیف به ارزش‌های هویتی در سطوح ملی، منطقه‌ای، قومی و نژادی. - غالب بودن ارزش‌های مبتنی بر افکار و رفتارهای مادی‌گرایانه، فردگرایانه، مصرف‌گرایانه و تجمل‌گرایانه به دلیل عدم کارکرد صحیح دستگاه‌های متولی فرهنگ. - سستی بنیان و کم‌کاری نهادهای کارکردی جامعه (از جمله خانواده‌ها، مدارس و دانشگاه‌ها)، ضعف در تربیت و پرورش شهروندانی درستکار و ضد فساد. 		
<ul style="list-style-type: none"> - نبود احزاب مستقل، نقصان در وجود و توزیع حق رقابت و مشارکت سیاسی در جامعه. - تقسیم ناعادلانه قدرت سیاسی و انحصار قدرت در دست اقلیتی خاص. - ابهام در تعریف آزادی‌های سیاسی و نیز آزادی مطبوعات از جمله در زمینه نقد حاکمیت. - افزایش قابل توجه لابی‌گری، باندبازی و گروه‌گرایی غیرعلمی و غیراخلاقی در مناسبات و روابط اداری باهدف تضییع منافع عموم. - روابط مبهم میان قوای سه‌گانه و وجود تداخل آسیب‌رسان در کارکردهای آن‌ها. - ضعف در نظارت بر عملکرد دولت توسط قوای دیگر و سایر نهادهای حاکمیتی و مدنی. - ابهام در شایستگی‌های سیاستمداران عالی‌رتبه و گروه‌های ذی‌نفوذ در داخل و خارج نهادها و سازمان‌های حکومتی - دولتی. - حمایت‌های غیراخلاقی مسئولین رده‌بالا در موقعیت‌های بروز تخلفات سازمانی و مدیریتی. - آگاهی کم مردم از حقوق شهروندی و سیاسی خود. - بروز تنش‌های سیاسی مستمر در تعاملات داخلی و جهانی و ایجاد فرصت‌های سو استفاده از ناحیه سازمان‌ها و افراد. 	سیاسی - قانونی	

<ul style="list-style-type: none"> - محدود بودن روابط خارجی و مبادلات تجاری با چند کشور محدود و وابستگی شدید به آن‌ها. - ضعف در مشارکت فعالانه با سازمان‌های جهانی و بین‌المللی از جمله در زمینه تصویب کنوانسیون‌های مبارزه با فساد. - ضعف قوانین بازدارنده فساد و ضعف تناسب مجازات فساد با جرم آن. - افراط در وضع قوانین و مقررات به‌منظور محدود نمودن بخش خصوصی. 		
<ul style="list-style-type: none"> - فقر اقتصادی و نرخ بالای بیکاری در جامعه. - نامشخص بودن استراتژی‌های کلان دولت در زمینه‌های صادرات و واردات و نیز اقتضای منافع گروه‌های قدرتمند سیاسی و اقتصادی به واردات روزافزون، وابستگی هر چه بیشتر کشور به خارج و هدر رفت منابع صندوق ذخیره ارزی به هزینه تضعیف تولید داخل و شکنندگی هر چه بیشتر اقتصاد. - انحصارگری در منابع مولد اقتصادی توسط مسئولین رده‌بالا. - مستقل نبودن بانک مرکزی، چند نرخ بودن ارز، عدم اتخاذ سیاست‌های یکپارچه در این رابطه و بروز زمینه‌های گسترده توزیع رانت مرتبط با مقوله ارز. - وجود بی‌عدالتی محسوس در دریافتی شاغلین دستگاه‌های دولتی و خصوصی به شکلی روزافزون. - ثبات پایین اقتصادی، تورم روزافزون و ناتوانی در برقراری تعادل میان درآمدها و هزینه‌ها از ناحیه خانوار. - ظهور و قدرت گرفتن سیاست‌مداران کارآفرین. - نابرابری شدید در توزیع درآمد کشور و تأثیر در شکاف طبقاتی. - پیاده‌سازی ضعیف سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی و عملکرد ضعیف خصوصی‌سازی. - اجرای ناقص و ضعیف طرح هدفمندی یارانه‌ها، هدر رفت منابع طرح، تخصیص یارانه‌ها به مبادی و فعالیت‌های غیرواقعی و غیر کارکردی و بی‌نصیب ماندن تولید و اقتصاد کشور از مزایای آن. - دخالت بیش‌ازحد دولت در زمینه‌های مختلف امور اقتصادی و دامن زدن به ایجاد و تبادل رانت‌های گسترده. - ضعف در مدیریت پروژه‌های بزرگ و پیچیده. - ضعف سیستم مالیاتی از جمله: سستی در بهره‌نگرفتن از سیستم جمع‌آوری و دریافت خودکار مالیات. 	اقتصادی	

<ul style="list-style-type: none"> - ضعف در برقراری عدالت ارتباطی از جمله عدم دسترسی آسان آحاد جامعه به فضای مجازی و بلااستفاده ماندن بسترهای شبکه ملی اطلاعات به منظور توسعه و تسهیل این مهم. - ضعف در اشاعه دموکراسی دیجیتال. - توسعه ناهمگون و ضعیف دولت الکترونیک و نقش ناچیز فناوری اطلاعات در خدمات‌رسانی دستگاه‌های اجرایی به شهروندان. - ضعف در استفاده از قابلیت‌ها و اقدامات ابتکاری حوزه فناوری در سایر نقاط دنیا از جمله بهره‌گیری بهینه از تجارت الکترونیک به منظور ایجاد پویایی در تبادلات مستمر بین ذینفعان اصلی (دولت، شهروندان، کسب‌وکارها، گروه‌های جامعه مدنی، رسانه‌ها، جامعه دانشگاهی و ...). 	<p>مبتنی بر فناوری</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌گیری ضعیف از نوآوری‌های تکنولوژیکی توسط دولت جهت ارتقای کارایی و شفافیت مدیریت دولتی. - ناتوانی در استفاده از فناوری اطلاعات به‌عنوان بستری برای نزدیک کردن فعالین حوزه فناوری به صاحبان کسب‌وکار. - ضعف در به‌کارگیری استانداردهای یکپارچه به منظور سازگاری و تعامل با کسب‌وکار جهانی. - به‌کارگیری ضعیف چهارچوب‌های فناورانه کارا به منظور جلب مشارکت آحاد مردم در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و مانند آن. - بهره‌گیری ناکارآمد از ابزارهای تکنولوژیکی به منظور پیاده‌سازی مشارکت‌های اجتماعی (مانند انتخابات) و توسعه اعتماد نهادی. 		

۴-۲- فساد اداری مانع اصلی تحقق اقتصاد مقاومتی

بندهای اقتصاد مقاومتی ضمن آنکه زنجیروار به هم پیوسته و به یکدیگر مرتبط‌اند، لازم و ملزوم هم نیز هستند (معلمی، ۱۳۹۷). در ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (۱۳۹۲)، مقام معظم رهبری مبارزه با مفسد را زمینه‌ساز اصلی فعالیت اقتصادی سالم، ایجاد اشتغال، امنیت روانی و آرامش در جامعه می‌دانند که مطلب به‌جا و حقه‌ای است (قربانی و همکاران، ۱۳۹۸). در این بخش تأثیر عوامل مختلف زمینه‌ساز فساد اداری بر مسیر و نحوه اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی مورد بررسی قرار می‌گیرد. با استفاده از نظر ۳ گروه خبره تحقیق، تأثیر عوامل مختلف زمینه‌ساز فساد اداری در مسیر تحقق برخی از بندهای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. جدول ۲، شماره مؤلفه‌های فرعی هر عامل اصلی جدول ۱ را که بر تحقق بند مربوطه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی اثرگذار است، نشان می‌دهد.

به‌عنوان مثال در خصوص بند اول سیاست‌های اقتصاد مقاومتی که بر لزوم تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به‌منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیتهای اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط تأکید دارد، خبرگان پژوهش در حوزه عوامل فردی شناسایی شده در جدول ۱، نقش و تأثیرگذاری مؤلفه‌های فرعی شماره ۲ مشتمل بر گرایش‌های خویش‌خدمتی، زیاده‌خواهی، قدرت‌طلبی و شهرت‌طلبی بیش‌ازحد، شماره ۶، کم‌توجهی به میانی ارزشی جامعه و شماره ۱۴، ترجیح سلاقی و منافع شخصی به اهداف و منافع سازمان و جامعه را بر اجرا و مسیر تحقق آن تعیین‌کننده‌تر تشخیص دادند. لذا در مقابل بند ۱ و در ستون عوامل فردی، شماره سه مؤلفه فوق قید گردیده است. گفتنی است این مهم به کلیه بندها قابل تعمیم است.

جدول ۲- تأثیرگذاری عوامل مختلف زمینه‌ساز فساد اداری بر اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی

عوامل فساد اداری	عوامل فردی	عوامل سازمانی و مدیریتی	عوامل محیطی		
			اجتماعی- فرهنگی	سیاسی- قانونی	اقتصادی
بند ۱	۶، ۲	۱۴، ۱۳	۸، ۶، ۱	۴، ۲، ۱	۷، ۳، ۲
	۱۴	۱۹، ۱۷	۱۶، ۱۴	۱۴	۱۱، ۹، ۸
بند ۲	۱۰، ۶	۱۱، ۸، ۱	۱۴، ۸، ۶	۱۴، ۷، ۵	۷، ۹، ۳
	۱۴، ۱۳	۱۹، ۱۸	۱۹، ۱۸	۱۳، ۱۱	۸
بند ۳	۹، ۴	۶، ۳، ۱	۸، ۶، ۵	۱۳، ۴، ۲	۴، ۳، ۲
	۱۰	۱۱، ۱۰	۱۹، ۱۶	۱۴	۱۰، ۸
بند ۴	۱۴، ۱۳	۱۶، ۱۳	۱۹	۱۲، ۱۱	۴، ۳، ۲
	۱۰، ۶	۱۶، ۷، ۵	۱۳، ۷، ۳	۷، ۵، ۴	۹، ۷، ۶
	۱۴، ۱۳	۲۰	۱۹	۱۰	۵، ۳، ۱

بند ۵	۲، ۱ ۶، ۴ ۱۰، ۸ ۱۵، ۱۲	۱۱، ۵، ۲ ۲۰	۸، ۶، ۱	۶، ۵، ۱ ۱۴، ۱۳	۳، ۲، ۱ ۹، ۷، ۵ ۱۲، ۱۰ ۱۳	۴، ۲، ۱ ۸، ۶
بند ۶	۶، ۴ ۱۴، ۱۰	۱۳، ۱۱ ۲۰، ۱۴	۱۳، ۸، ۳ ۱۶، ۱۴ ۱۹، ۱۸	۵، ۲، ۱ ۱۰، ۷ ۱۱	۶، ۳، ۲ ۱۰، ۸ ۱۱، ۱۰ ۱۳، ۱۲	۶، ۴، ۳ ۷
...	...	...	...	...	...	...

۵-۲- مروری بر مطالعات انجام شده

مطالعات متعدد داخلی و خارجی پیرامون فساد اداری انجام پذیرفته‌اند و هر یک با رویکرد خاص خود به این موضوع پرداخته‌اند. در این بخش به اختصار به برخی از مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش‌ها پرداخته می‌شود.

با استفاده از روش تحلیل مضمون، زرنندی و واعظی (۱۳۹۸) الگوی جامع مبارزه با فساد را بر مبنای محیط بومی ایران با تمرکز بر ۳ بعد اصلی پیشگیری، ساماندهی نهادی و نظام نظارت و برخورد مؤثر^۳ طراحی نمودند. ایشان تأکید کردند که به منظور مبارزه با فساد نمی‌توان بر تنها یک بعد خاص توجه نمود. مدل نهایی ایشان با نام P3 معرفی شد. منطقی (۱۳۹۸)، تأثیر آموزش‌های ضمن خدمت با محتوای اخلاق و ارزش‌های اسلامی و مقررات و روش‌های اداری بر ارتقای سلامت اداری و کاهش فساد را بررسی کرد. ضمن تأیید همبستگی معنی‌دار متغیرهای مذکور، ایشان پیشنهاد کردند مدیران سازمان‌ها نسبت به تدارک و تقویت برنامه‌های آموزش کارکنان با مضامین اخلاقی و اعتقادی و سایر آموزش‌های اداری، شخصاً بهترین عامل به این آموزش‌ها باشند. با تکیه بر سلامت اجتماعی و پیامدهای اداری، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و جنبه‌های مختلف فساد، حسن‌پور و رضوی (۱۳۹۷)، تعاریف و دسته‌بندی‌ها، اقسام مختلف و چشم‌اندازی کلی از فساد ارائه کردند. ایشان به این نتیجه رسیدند که فساد موجب تضعیف انگیزه‌ها و رقابت، اتلاف منابع ملی، افزایش هزینه معاملات، افزایش فقر، کاهش امید به زندگی، توزیع نابرابر ثروت و درآمد، بهداشت ضعیف،

Prevention^۱

Preparation^۲

Prosecute^۳

استفاده نابجا از ظرفیت‌ها و امکانات داخلی و خارجی و امکان‌پذیر نبودن انجام اصلاحات نهادی می‌شود.

بررسی اثرات توسعه مالی و فساد سطوح ایالتی بر عملکرد شرکت‌های ویتنامی برحسب نرخ رشد فروش، سرمایه‌گذاری و فروش به ازای هر کارگر توسط ترن و همکاران^۱ (۲۰۲۰) مورد بررسی قرار گرفت. با استفاده از مجموعه داده‌های بیش از ۴۰۰۰۰ شرکت در بازه زمانی ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۳ و اتخاذ استراتژی شناسایی مبتنی بر ناهمگونی ایشان به این نتیجه رسیدند که توسعه مالی در سطح استان موجب بهبود رشد می‌شود و در مقابل فساد سبب عقیم ماندن رشد می‌شود. از همه مهم‌تر این موضوع است که اثر حاشیه‌ای توسعه مالی بر رشد شرکت بستگی منفی با سطح فساد دارد. علاوه بر این، توسعه مالی اثر خنثی‌سازی رشد عامل فساد را تشدید می‌کند. در مقاله‌ای با عنوان «فساد در کسب‌وکار بین‌المللی: دستور کار بررسی و تحقیق»، باهو و همکاران^۲ (۲۰۱۹) با بررسی ۱۳۷ مقاله در زمینه فساد در کسب‌وکار در بازه زمانی سال‌های ۱۹۹۲ تا ۲۰۱۹، ۷ جریان پژوهشی عمده را در ادبیات این موضوع شناسایی کردند: ۱- وضع قوانین ضد فساد، ۲- عوامل تعیین‌کننده فساد، ۳- مبارزه با فساد، ۴- تأثیر فساد بر شرکت‌ها، ۵- محیط سیاسی و فساد، ۶- فساد به‌عنوان چالشی در تئوری‌های موجود مدیریت و ۷- تأثیر فساد بر سرمایه‌گذاری و تجارت مستقیم خارجی. نتایج بررسی ایشان نشان داد به‌منظور کاهش حداکثری اثر فساد بر کسب‌وکار بین‌المللی نیاز به قوانین سخت‌گیرانه جهانی احساس می‌شود. در کنار این، شرکت‌ها باید در تدوین استراتژی‌های خود فساد را به‌عنوان عاملی تعیین‌کننده مدنظر قرار دهند تا عملکرد و کارایی بهتری را به دست بیاورند. در پایان ایشان به این نتیجه رسیدند که فساد برخی از فرضیات و مبانی کلیدی تئوری‌های موجود مدیریت را به چالش می‌کشد، در نتیجه لازم است پژوهشگران با در نظر گرفتن فساد به‌عنوان موضوعی مهم در کسب‌وکار بین‌المللی به بررسی و تجدیدنظر تئوری‌های موجود بپردازند. نتایج بررسی‌های ژانگ و همکاران^۳ (۲۰۱۹) نشان داد یارانه‌های دولتی تأثیر مثبت چشمگیری بر رفتار سرمایه‌گذاری افراطی شرکت‌ها داشته و مبارزه با فساد از طرف دولت نیز رفتار سرمایه‌گذاری افراطی شرکت‌هایی که از دولت یارانه دریافت می‌کنند را محدود می‌سازد؛ بنابراین، به‌منظور توزیع منطقی منابع و توسعه مداوم و سالم اقتصادی ایجاد همکاری‌های جدید و مستمر دولت و سازمان‌ها

Tran, V. T., Walle, Y. M., & Herwartz, H. ^۱

Bahoo, S., Alon, I., & Paltrinieri, A. ^۲

Zhang, H., An, R., & Zhong, Q. ^۳

ضروری است. ایشان همچنین پژوهش بیشتر در زمینه اتخاذ خط‌مشی‌های مبارزه با فساد در سطح کلان (بازار) و سطح خرد (سازمان‌ها) را ضروری شمردند.

۳- روش تحقیق

تجزیه و تحلیل حالت‌ها و اثرات شکست رویکردی گام‌به‌گام برای شناسایی تمامی نقایص احتمالی در یک فرآیند طراحی، تولید و یا مونتاژ محصول یا خدمت است. حالت‌های شکست به معنی وضعیت‌هایی است که در آن ممکن است چیزی خراب شود. خرابی هرگونه خطا یا نقص؛ بخصوص موارد با تأثیرگذاری بالا بر فرایند را شامل شده و می‌تواند بالقوه یا واقعی باشند. FMEA به مطالعه پیامدهای این شکست‌ها اشاره دارد و با توجه به عواقب و پیامدها، چگونگی وقوع و نحوه شناسایی‌شان، اولویت‌بندی می‌شوند. هدف FMEA اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از بین بردن یا کاهش خرابی‌ها با شروع از اولویت‌های بالاتر است (گرامیان و همکاران، ۲۰۱۹). تجزیه و تحلیل حالت‌ها و اثرات شکست همچنین دانش و اقدامات فعلی در مورد خطرات شکست را برای استفاده در بهبود مستمر ثبت و در طراحی برای جلوگیری از خرابی استفاده می‌کند. سپس برای کنترل، پیش و در جریان عملیات در حال انجام، مورد استفاده قرار می‌دهد. در حالت ایدئال FMEA در ابتدای مراحل طراحی مفهومی شروع می‌شود و در طول عمر محصول یا خدمات ادامه می‌یابد (فتاحی و خلیل‌زاده، ۲۰۱۸).

با کمک این روش می‌توان ریسک‌ها را ریشه‌یابی و از بروز آن‌ها جلوگیری نمود تا فعالیت‌های انسانی با کیفیت بالا و به‌صورت ایمن صورت پذیرد. همان‌طور که بیان گردید این ریسک‌ها در آینده رخ می‌دهند و تشخیص، وقوع و همچنین تأثیرات آن‌ها فرآیندهایی احتمالی هستند؛ چراکه بر پایه یک سری از پیش‌بینی‌ها انجام می‌شوند. از این‌رو، در آنالیز کمی، سه عامل شدت^۳ (S)، احتمال وقوع^۴ (O) و همچنین احتمال تشخیص ریسک^۵ (D) بایستی مدنظر قرار گیرند. حاصل ضرب این سه عامل کمیتی به نام عدد اولویت ریسک^۶ (RPN) به وجود می‌آورد که در تحلیل‌های بعدی مفید بوده و تصمیم‌گیری بر این اساس صورت می‌پذیرد.

(۱) عدد اولویت ریسک (RPN) = شدت (S) * احتمال وقوع (O) * قابلیت تشخیص (D)

Geramian, A., Shahin, A., Minaei, B., & Antony, J.)

Fattahi, R., & Khalilzadeh, M.)

Severity)

Occurrence)

Detection)

Risk Priority Number)

با وجود کاربردهای زیاد روش FMEA مرسوم، اولویت‌بندی ریسک‌ها در این روش بر اساس شاخص سنتی RPN (حاصل ضرب معیارهای S,O,D) انجام می‌شود که کمبودهای این شاخص در مطالعات پیشین مورد بررسی قرار گرفته است (مندال و مایتی، ۲۰۱۴؛ اسپریفیکو و همکاران، ۲۰۱۷). در این راستا، محققان سعی نموده‌اند با بهره‌گیری از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره برخی از معایب شاخص سنتی RPN را مورد پوشش قرار دهند (لیو و همکاران، ۲۰۱۵؛ لیو، ۲۰۱۶).

روش‌های MCDM منعکس‌کننده رفتار طبیعی و تفکر انسانی است و در حالتی که عمل تصمیم‌گیری با چند گزینه و معیارهای کمی و کیفی مدنظر باشد به کار می‌روند (لیو و همکاران، ۲۰۱۵). از جمله اولین کاربردهای رویکردهای جایگزین و ترکیب‌شده با روش FMEA می‌توان به تجزیه و تحلیل سلسله مراتبی AHP توسط سارخیل و رهبری (۲۰۱۶) برای دستیابی به ملاحظات اقتصادی، توسعه پایدار، جامعه و محیط‌زیست در نظر گرفته‌شده، اشاره نمود.

قوشچی و همکاران^۷ (۲۰۱۹)، رویکرد توسعه‌یافته‌ای از FMEA سنتی (با لحاظ داشتن سه پارامتر شدت، وقوع و احتمال تشخیص) را برای شناسایی ریسک‌های تولید در صنعت قطعات یدکی خودرو ارائه دادند و از روش‌های تصمیم‌گیری جدید برای ارزیابی ریسک‌های شناسایی‌شده استفاده کردند.

رضایی و همکاران^۸ (۲۰۱۷)، علاوه بر لحاظ داشتن فاکتورهای سنتی روش FMEA به‌عنوان ورودی، فاکتور هزینه را نیز به‌عنوان یک خروجی نامطلوب در تحلیل وارد نموده و با تلفیق FMEA و DEA ریسک‌های موجود در صنعت فراوری سنگ را شناسایی و اولویت‌بندی نمودند. با توسعه رویکرد ایشان، یوسفی و همکاران^۹ (۲۰۱۸) فاکتور زمان را نیز به‌عنوان خروجی نامطلوب دوم بررسی کرده و ریسک‌ها مربوط به سیستم مدیریت ایمنی، بهداشت و محیط‌زیست را مورد ارزیابی قرار دارند.

همان‌گونه که اشاره شد، ارزیابی و شناسایی ریسک‌ها یا عوامل شکست از مهم‌ترین مراحل FMEA است که در رویکرد سنتی با استفاده از ۳ مؤلفه شدت، وقوع و تشخیص مشخص

Mandal, S., & Maiti, J.^۱

Spreafico, C., Russo, D., & Rizzi, C.^۲

Liu, H. C., You, J. X., Ding, X. F., & Su, Q.^۳

Liu, H. C.^۴

Liu, H. C., You, J. X., Ding, X. F., & Su, Q.^۵

Sarkheil, H., & Rahbari, S.^۶

Ghouschi, S. J., Yousefi, S., & Khazaeili, M.^۷

Rezaee, M. J., Salimi, A., & Yousefi, S.^۸

Yousefi, S., Alizadeh, A., Hayati, J., & Baghery, M.^۹

می‌شود. به هر حال شکست یا خرابی به هر یک از مؤلفه‌های فوق برحسب تأثیر آن بر نتیجه فرایند یا مشتری نهایی امتیازی از ۱ تا ۱۰ تعلق می‌گیرد. امتیاز نهایی هر عامل شکست با ضرب نمرات ۳ مؤلفه فوق و با توجه تعابیر زیر از معیارها به دست می‌آید (رنو و همکاران، ۲۰۱۶).

۱- شدت: رتبه یا نمره‌ای است که میزان حاد بودن حالت بالقوه خرابی یا شکست و درجه جدی بودن تأثیر آن بر فرایند را نشان می‌دهد.

۲- وقوع: این مؤلفه احتمال وقوع خرابی/ شکست ناشی از علت (علل) مورد انتظار در طول عمر پیش‌بینی شده محصول/ خدمت را نشان می‌دهد (لو و لیو، ۲۰۱۸).

۳- تشخیص: شانس و یا احتمال شناسایی و کشف خرابی توسط کنترل‌های جاری قبل از اینکه طراحی محصول برای تولید انبوه، تأیید شود. برای انجام این کار می‌توان از روش طوفان ذهنی استفاده کرد (موتلو و آلتونتا، ۲۰۱۹).

در پژوهش حاضر با افزودن ۲ مؤلفه هزینه و زمان درصدد خواهیم بود تا با وزن دهی به ۵ معیار مذکور مبنایی جهت اولویت‌بندی عوامل شناسایی‌شده فساد اداری به دست بیاوریم. معیارهای زمان و هزینه نیز به شرح ذیل مورد تفسیر قرار می‌گیرند:

۴- زمان: طول مدت اضافه‌شده به فرایند موردنظر در صورت وجود ریسک یا عامل شکست برای ایجاد خروجی مورد انتظار است (یوسفی و همکاران، ۲۰۱۸).

۵- هزینه: میزان ارزش ازدست‌رفته به‌واسطه عدم انجام صحیح فرآیند یا تحمیل هزینه‌های اضافی به آن و یا به دست نیامدن خروجی‌های مورد انتظار است (رضایی و همکاران، ۲۰۱۷). جامعه آماری پژوهش متشکل از سه گروه خبره به شرح زیر بوده است: الف- ۶ نفر از اساتید دانشگاه در رشته‌های اقتصاد، مدیریت، جامعه‌شناسی، علوم ارتباطات، حقوق و علوم سیاسی، ب- ۶ نفر از مدیران کل دستگاه‌های اجرایی استان آذربایجان غربی و پ- ۶ نفر از کارشناسان صاحب‌نظر و دارای زمینه پژوهشی در حوزه فساد اداری. روش گردآوری اطلاعات میدانی (پیمایشی) و ابزار مورد استفاده مصاحبه با خبرگان مذکور بوده است. حجم نمونه از طریق اشباع نظری به‌دست‌آمده است. روش نمونه‌گیری برای انتخاب اساتید دانشگاه و مدیران کل، روش نمونه‌گیری هدفمند (جیوسانی و همکاران، ۲۰۱۷) و برای انتخاب کارشناسان روش گلوله‌برفی مجازی (استیوالا و همکاران، ۲۰۱۶) بوده است.

Renu, R., Visotsky, D., Knackstedt, S., Mocko, G., Summers, J. D., & Schulte, J. 1

Lo, H. W., & Liou, J. J. 2

Mutlu, N. G., & Altuntas, S. 3

Giussani, V., Asnaghi, V., Pedroncini, A., & Chiantore, M. 4

Stivala, A. D., Koskinen, J. H., Rolls, D. A., Wang, P., & Robins, G. L. 5

۲-۳- نظریه اعداد Z

به‌منظور فراهم‌سازی بستری برای ارائه اطلاعاتی مختصر و مفید در فرایند تصمیم‌گیری، نظریه اعداد Z نخستین بار توسط زاده^۱ (۱۹۶۵) معرفی گردید. این نظریه زمینه‌ساز انجام محاسبات بر روی اعدادی که به‌طور کامل قابل‌اتکا نبوده و غیرقطعی هستند، بوده است. یک عدد Z شامل یک عدد فازی دوتایی به‌صورت $z \equiv (\tilde{X}, \tilde{Y})$ است که مؤلفه اول $(\tilde{X})$ (محدودیتی فازی برای مقدار حقیقی متغیر غیرقطعی موردبررسی (مثلاً W) و $\tilde{Y}$ درجه اعتبار یا میزان قابل‌اعتماد بودن مؤلفه اول را نشان می‌دهد با توجه به شرایط کنونی و تحولات پیچیده و روزافزون محیط بیرونی و معرفی افق‌ها و چشم‌اندازهای جدید، در این تحقیق از نظریه اعداد Z برای توصیف عوامل شکست موجود بهره گرفته خواهد شد (یاگر^۲، ۲۰۱۲).

۳-۳- روش Z-SWARA

نظر به اینکه عوامل مختلفی چون اطلاعات ناقص و غیرقابل ارزیابی باعث بروز عدم قطعیت در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود و در کنار این‌ها روش‌های تصمیم‌گیری سنتی قادر به حل مسائل با چنین ابهاماتی نیستند، روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره غیرقطعی، فازی و با عدم اعتماد توسعه داده شدند تا مشکل ارزیابی نسبی معیارها و اولویت‌بندی گزینه‌ها را حل کنند. روش تجزیه و تحلیل گام‌به‌گام ارزیابی نسبت وزن برای نخستین بار توسط کرسولین و همکاران^۳ (۲۰۱۰) پیشنهاد شد. روش Z-SWARA نیز بسط روش SWARA در محیط‌های با عدم قطعیت و عدم اطمینان است که در آن به‌جای کار با اعداد قطعی با اعداد فازی و اعداد Z سروکار داریم. فرایند تعیین وزن نسبی معیارها در روش Z-SWARA مشابه روش SWARA و به شرح ذیل می‌باشد:

گام ۱- مرتب نمودن معیارهای ارزیابی به ترتیب کاهشی با توجه به اهمیت مورد انتظار.
گام ۲- با استفاده از جدول ۳ (پیوست) اهمیت نسبی معیار Z را در مقایسه با معیار قبل (Z-۱)؛ که نسبت به آن اهمیت بالاتری دارد به‌صورت عدد Z بیان کرده و تا آخر این رویه را تکرار کنید. بعد از تعیین نمرات اهمیت نسبی توسط همه خبرگان، میانگین حسابی نمرات به‌عنوان نمره نهایی قضاوت خبرگان منظور خواهد شد.

Zadeh, L. A.^۱
Yager, R. R.^۲

Keršini ene, ... , Zavassas, E. K., & Turskss, Z.^۳

گام ۳- تبدیل متغیرهای زبانی اعداد Z به متغیرهای عدد فازی متقارن مثلثی (کنگ و همکاران، ۲۰۱۲؛ الف و ۲۰۱۲ ب).

گام ۴- محاسبه ضریب $\tilde{k}_j$ با استفاده از رابطه ۲:

$$\tilde{k}_j \equiv \begin{cases} \tilde{1} & j \cong 1 \\ \tilde{s}_j \cdot \tilde{1} & j \in A \setminus 1 \end{cases} \quad (2)$$

گام ۵- به دست آوردن وزن فازی ($\tilde{q}_j$) به کمک رابطه ۳:

$$\tilde{q}_j \equiv \begin{cases} \tilde{1} & j \cong 1 \\ \frac{\tilde{x}_{j01}}{\tilde{k}_j} & j \in A \setminus 1 \end{cases} \quad (3)$$

گام ۶- محاسبه وزن‌های نسبی معیارهای ارزیابی با استفاده از رابطه ۴:

$$\tilde{W}_j \equiv \frac{\tilde{q}_j}{\sum_{k \in I} \tilde{q}_k} \quad (4)$$

که $\tilde{W}_j \equiv (w_j^l, w_j^m, w_j^u)$ وزن فازی نسبی عامل j و n تعداد معیارهای ارزیابی را نشان می‌دهد.

۴-۳- روش Z-TOPSIS

یکی از کاراترین و پرکاربردترین روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره روش اولویت‌بندی بر اساس شباهت به راه‌حل ایدئال یا تاپسیس است که نخستین بار توسط هوانگ و یون^۱ (۱۹۸۱) ارائه شد. این روش به منظور رتبه‌بندی و اولویت‌بندی گزینه‌ها در محیط‌های مختلف تصمیم‌گیری مورد استفاده قرار می‌گیرد. روش Z-TOPSIS نسخه توسعه‌یافته روش TOPSIS جهت پشتیبانی از محیط‌های تصمیم‌گیری دارای عدم قطعیت و عدم اطمینان است. قبل از انجام این روش باید وزن معیارها از طریق سایر روش‌های وزن دهی تعیین شده باشد که در تحقیق حاضر از روش Z-SWARA جهت تعیین وزن معیارها بهره گرفته شده است گام‌های اجرای روش Z-TOPSIS مشابه روش TOPSIS و به شرح ذیل است:

گام ۱- تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری شامل m گزینه یا عامل (سطر) و n معیار (ستون) با استفاده از مقایسات تعریف شده توسط اعداد Z به صورت ماتریس رابطه ۵:

$$\left. \begin{array}{l} [(x'_{1n}, x''_{1n}, x'''_{1n}), (y^l_{1n}, y^m_{1n}, y^u_{1n})] \dots [(x^l_{12}, x''_{12}, x'''_{12}), (y^l_{12}, y^m_{12}, y^u_{12})] \\ \dots \dots \dots \\ \dots \dots \dots \\ [(x^l_{mn}, x''_{mn}, x'''_{mn}), (y^l_{mn}, y^m_{mn}, y^u_{mn})] \dots [(x^l_{m2}, x''_{m2}, x'''_{m2}), (y^l_{m2}, y^m_{m2}, y^u_{m2})] \end{array} \right\} \quad (5)$$

که x_{ij} و y_{ij} به ترتیب ارزش معیار i برای گزینه j و قابلیت اعتماد معیار i برای گزینه j در روش Z-TOPSIS است.

گام ۲- تبدیل متغیرهای زبانی اعداد Z به اعداد و متغیرهای فازی مثلثی با استفاده از تبدیل‌های جدول ۴ در پیوست (مشابه روش Z-SWARA).

گام ۳- تبدیل ماتریس تصمیم‌گیری نظرات خبرگان به یک ماتریس نرمال و بدون مقیاس فازی.

گام ۴- با مفروض بودن بردار وزن معیارها (w_j) (محاسبه‌شده در فاز اول با استفاده از روش Z-SWARA)، ماتریس بی‌مقیاس وزین فازی به‌صورت رابطه ۶ محاسبه می‌شود:

$$v_{ij} \cong n_{ij} \partial w_j \quad (6)$$

گام ۵- تعیین ایدئال فازی (+A) و ضد ایدئال فازی (-A). ایدئال مثبت بزرگ‌ترین درایه هر ستون و ایدئال منفی کوچک‌ترین درایه هر ستون است.

گام ۶- محاسبه فواصل کلیه مؤلفه‌ها از ایدئال‌های مثبت و منفی فازی با استفاده از رابطه پیشنهادشده توسط کرولینگ و کامپانارو (۲۰۱۱).

گام ۷- در این گام شاخص شباهت به گزینه ایدئال برای همه گزینه‌ها به‌صورت رابطه ۷ محاسبه می‌شود:

$$CC_i \cong \frac{d_i^0}{d_i^0 + d_i} \quad (7)$$

گام ۸- رتبه‌بندی نهایی گزینه‌های مسئله موردنظر بر اساس ترتیب نزولی مقادیر CC_i به‌دست‌آمده حاصل می‌شود.

۴- یافته‌های تحقیق

۴-۱- اجرای FMEA بر اساس رویکرد RPN سنتی

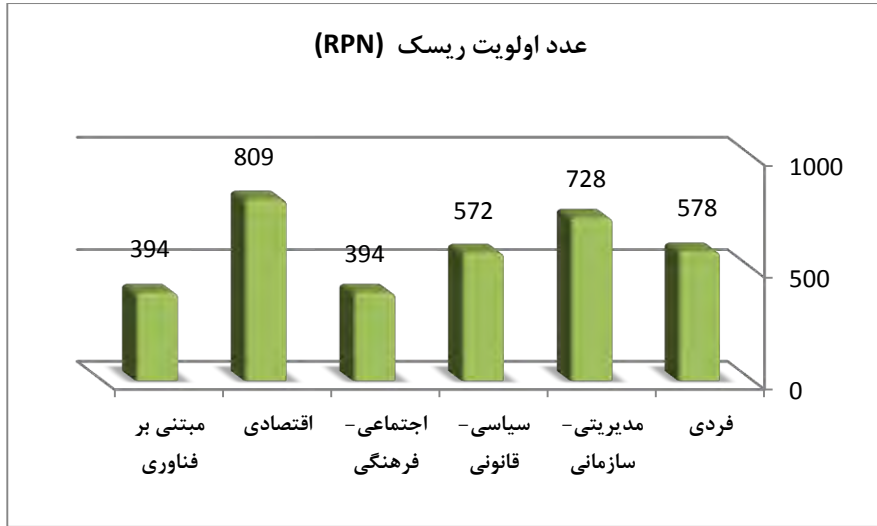
به‌منظور اجرای روش FMEA بر اساس رویکرد RPN سنتی، ابتدا هر گروه از خبرگان نمره هر یک از عوامل شناسایی‌شده را بر اساس معیارهای سه‌گانه برآورد نموده و سپس با تجمیع نظرات ایشان نمره نهایی هر عامل در هر یک از معیارها مشخص می‌شود. با محاسبه میانگین حسابی نظرات خبرگان و استفاده از رابطه ۱ جهت ضرب امتیازات هر سه معیار برای عوامل پنج‌گانه، نمره نهایی هر عامل بر اساس رویکرد RPN مطابق جدول ۵ به دست می‌آید.

جدول ۵- نمره نهایی عوامل زمینه‌ساز فساد اداری با استفاده از رویکرد RPN سنتی

رتبه عامل	عدد اولویت ریسک (RPN)	کشف (D)	وقوع (O)	شدت (S)	معیار عامل شکست
۳	۵۷۷/۷۸	۸/۳۳	۸/۰	۸/۶۷	فردی
۲	۷۲۸/۰	۹/۰	۸/۶۷	۹/۳۳	مدیریتی- سازمانی
۴	۵۷۲/۴۴	۸/۰	۷/۶۷	۹/۳۳	سیاسی- قانونی
۵	۳۹۳/۵۶	۷/۳۳	۷/۰	۷/۶۷	اجتماعی- فرهنگی
۱	۸۰۸/۸۹	۹/۳۳	۸/۶۷	۱۰/۰	اقتصادی
۵	۳۹۳/۵۶	۷/۳۳	۷/۰	۷/۶۷	مبتنی بر فناوری

با توجه به جدول ۵، عوامل اقتصادی و مدیریتی- سازمانی حائز بیشترین مقدار و عوامل اجتماعی- فرهنگی و مبتنی بر فناوری مشترک حائز کمترین مقدار عدد اولویت ریسک گردیدند. نمودار ۱ رتبه بندی نهایی عوامل زمینه‌ساز فساد اداری از دید خبرگان رویکرد RPN سنتی را نشان می‌دهد.

شکل ۱- نمودار رتبه‌بندی نهایی عوامل زمینه‌ساز فساد اداری
از دید خبرگان رویکرد RPN سنتی

۲-۴-۱- اجرای FMEA بر اساس رویکرد پیشنهادی پژوهش

در این قسمت رویکرد پیشنهادی پژوهش جهت وزن دهی معیارها و رتبه‌بندی عوامل فساد اداری در سه بخش پیاده‌سازی روش Z-SWARA، پیاده‌سازی روش Z-TOPSIS و تحلیل حساسیت نتایج ارائه می‌گردد.

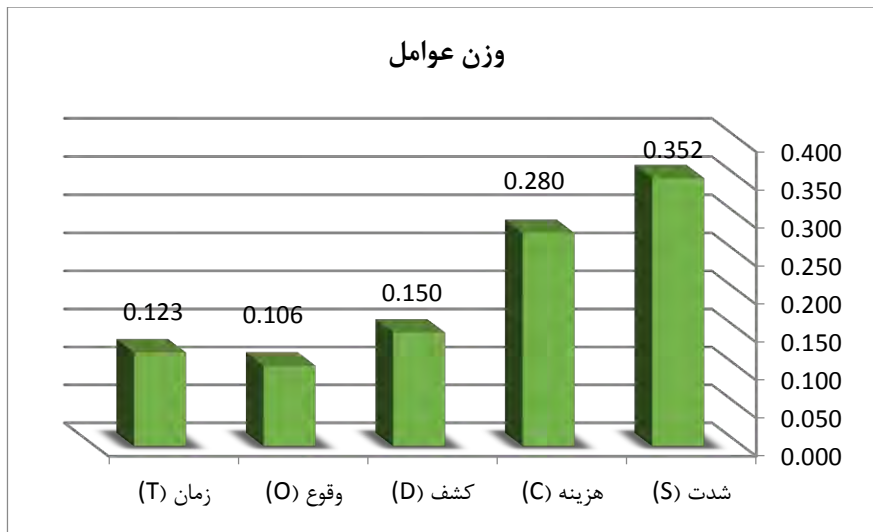
۱-۲-۴- وزن دهی معیارهای پژوهش (پیاده‌سازی روش Z-SWARA)

ابتدا با استفاده از متغیرهای زبانی اعداد Z، هر گروه از تصمیم‌گیرندگان اهمیت نسبی معیارها را تعیین می‌کنند (جدول ۶ پیوست).

با اجرای گام‌های ۲ تا ۶ روش Z-SWARA (همان‌گونه که در روش‌شناسی تشریح شده است)، تجمیع نظرات تصمیم‌گیرندگان در جدول ۷ (پیوست)، به دست آوردن میانگین حسابی وزن معیارها و در نهایت تبدیل اعداد فازی مثلی به دست‌آمده به اعداد حقیقی وزن نهایی هر معیار برای روش FMEA پیشنهادی با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری Z-SWARA به دست می‌آید.

بنابراین ترتیب اهمیت معیارهای پژوهش از دید خبرگان به صورت ذیل است:
شدت < هزینه < کشف < زمان < وقوع

شکل ۲- نمودار وزن‌های نهایی معیارهای مؤثر بر عوامل فساد اداری از دید خبرگان بر اساس روش Z-SWARA

۲-۲-۴- اولویت‌بندی گزینه‌های تصمیم (پیاده‌سازی روش Z-TOPSIS)

ابتدا ماتریس تصمیم‌گیری متشکل از ۶ گزینه (سطر) و ۵ معیار (ستون) با استفاده از متغیرهای زبانی اعداد Z تشکیل می‌شود (جدول ۸ پیوست).

سپس در گام ۲ به منظور انجام عملیات روی داده‌های ماتریس فوق لازم است ابتدا مقادیر متغیرهای زبانی اعداد Z به اعداد فازی مثلثی متناظر خود تبدیل شوند. با تجمیع و محاسبه میانگین حسابی نظرات خبرگان برای هر یک از عوامل، ماتریس میانگین اولویت‌بندی عوامل زمینه‌ساز فساد به صورت جدول ۹ (پیوست) به دست می‌آید.

طی گام‌های ۳ الی ۵، ابتدا ماتریس تصمیم‌گیری نظرات خبرگان نرمالیزه می‌شود. سپس ماتریس مذکور در ماتریس وزن معیارها (W_j) که در فاز اول با استفاده از روش Z-SWARA محاسبه شده (جدول ۷)، ضرب می‌گردد تا ماتریس بی‌مقیاس وزین فازی به دست آید. در ادامه بزرگ‌ترین درایه هر ستون به عنوان ایدئال فازی (A+) و کوچک‌ترین درایه هر ستون به عنوان ضد ایدئال فازی (A-) تعیین می‌گردند. نتیجه به دست آمده به شرح جدول ۱۰ (پیوست) می‌باشد.

در گام ۶ فواصل کلیه مؤلفه‌ها از ایدئال‌های مثبت و منفی فازی محاسبه می‌گردد؛ و در گام ۷ شاخص شباهت به گزینه ایدئال برای همه گزینه‌ها طبق جدول ۱۱ در این مرحله محاسبه می‌شود.

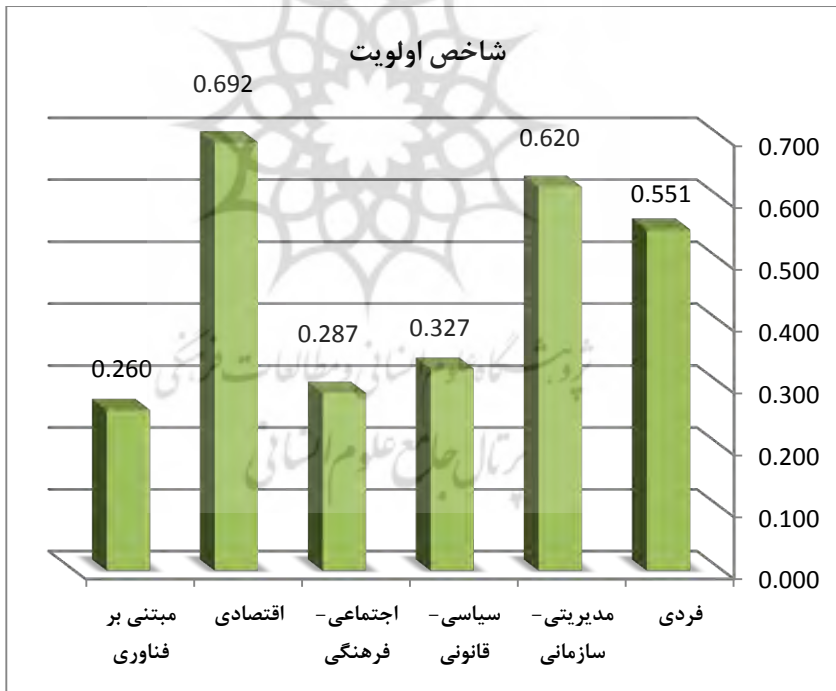

جدول ۱۱- شاخص شباهت به گزینه ایدئال و رتبه هر یک از عوامل زمینه‌ساز فساد اداری

رتبه عامل	شاخص شباهت به گزینه ایدئال (CC)	مجموع فواصل از ایدئال‌های منفی (d ⁻)	مجموع فواصل از ایدئال‌های مثبت (d ⁺)	عامل
۳	۰/۵۵۱	۱/۹۵۰	۱/۵۸۸	فردی
۲	۰/۶۲۰	۲/۱۹۱	۱/۳۴۳	مدیریتی - سازمانی
۴	۰/۳۲۷	۱/۱۵۳	۲/۳۷۸	سیاسی - قانونی
۵	۰/۲۸۷	۱/۱۳	۲/۵۱۲	اجتماعی - فرهنگی
۱	۰/۶۹۲	۲/۴۳۸	۱/۸۶	اقتصادی
۶	۰/۲۶۰	۰/۹۱۸	۲/۶۱۵	مبتنی بر فناوری

در گام نهایی، عوامل بر مبنای شاخص شباهت به گزینه ایدئال مرتب‌شده و گزینه با مقدار بیشتر به‌عنوان عامل با اولویت بالاتر شناخته می‌شود. شکل ۳ رتبه‌بندی نهایی عوامل زمینه‌ساز فساد اداری از دید خبرگان را نشان می‌دهد.

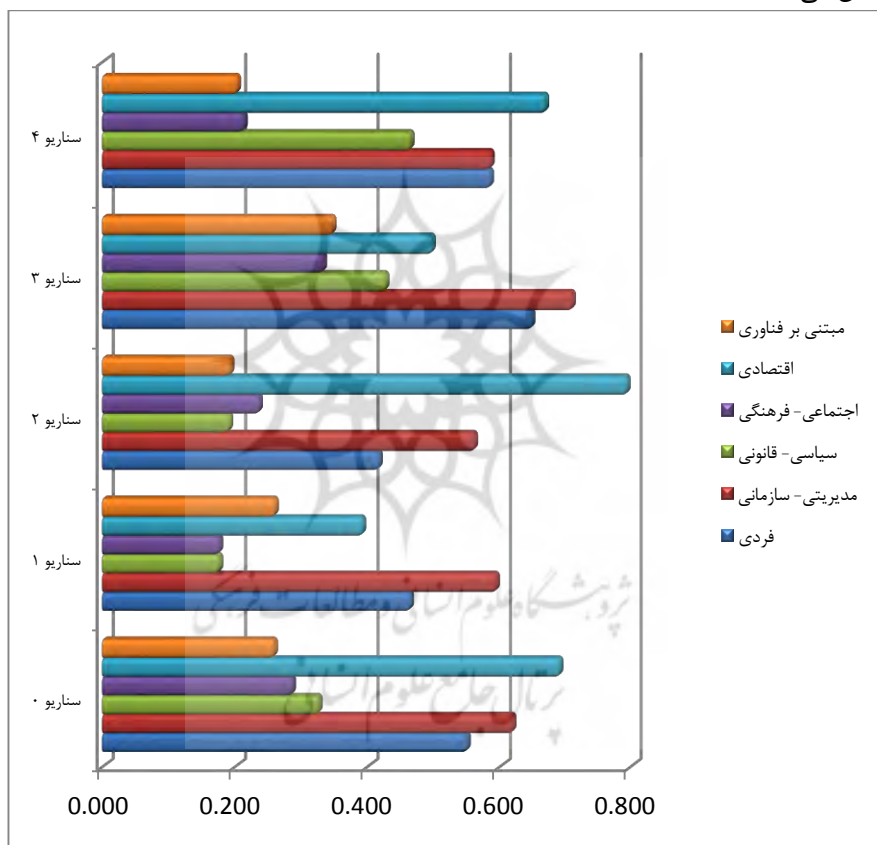

شکل ۳- نمودار رتبه‌بندی نهایی عوامل زمینه‌ساز فساد اداری از دید خبرگان

۳-۲-۴- تحلیل حساسیت^۱

پس از انجام فرایند رتبه‌بندی گزینه‌های موجود توسط یکی از تکنیک‌های تصمیم‌گیری، پی‌بردن به این مطلب که رتبه‌بندی به‌دست‌آمده تا چه میزان تحت تأثیر وزن معیارها است موضوع مهم و تعیین‌کننده‌ای است که در اصطلاح به آن تحلیل حساسیت گفته می‌شود. با اعمال تغییرات جزئی در سناریوی ۰ که حالت مبنا و مبتنی بر تحلیل یافته‌های پژوهش است، وزن معیارها و رتبه‌بندی عوامل بر اساس سناریوهای ۱ تا ۴ تغییر پیدا کرده است. شکل ۴ شمای گرافیکی تحلیل حساسیت و تغییر اولویت عوامل را در سناریوهای مختلف نشان می‌دهد.

شکل ۴- نمودار تحلیل حساسیت عوامل زمینه‌ساز فساد اداری

همان‌گونه که نمودار شکل ۴ نشان می‌دهد، رتبه‌بندی به‌دست‌آمده شدیداً به تغییر وزن معیارها حساس می‌باشد. به‌عبارت‌دیگر دیدگاه خبرگان عامل تعیین‌کننده‌ای در رتبه هر یک از عوامل بوده است. همچنین درحالی‌که سناریوی شماره ۴ هیچ تغییری در اولویت اولیه عوامل ایجاد نکرده، سناریوهای شماره ۱ و ۲ پنجاه‌درصد اولویت‌ها را دستخوش تغییر کرده و سناریوی شماره ۳، بیش از هشتاد درصد تغییر اولویت‌ها را سبب شده است؛ بنابراین می‌توان گفت حساسیت نتایج به تغییر وزن معیار زمان بسیار بالاست. در کنار این، بیشترین جایجایی اولویت‌ها را جایگاه‌های ۵ و ۶ (عوامل اجتماعی- فرهنگی و مبتنی بر فناوری) به خود اختصاص داده‌اند؛ بنابراین از تحلیل حساسیت نتایج به‌دست‌آمده می‌توان نتیجه گرفت که تصمیمات و نظرات خبرگان بسیار حساس و تعیین‌کننده بوده و باید با دقت بالایی اتخاذ و اعمال گردد.

۵- بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بحث

در مقایسه با تحقیقات پیشین از جمله پژوهش طالقانی و همکاران (۱۳۹۳) که عوامل بروز فساد اداری را فقط در ابعاد فردی و سازمانی در نظر گرفتند و یا پژوهش ابزری و فغانی (۱۳۹۲) که تنها عوامل فرهنگی و اجتماعی، عوامل اداری و مدیریتی، عوامل اقتصادی و عوامل سیاسی را لحاظ نمودند و نیز پژوهش قهرمانی و حیدری (۱۳۹۱) که عوامل را در حوزه‌های عوامل اداری و مدیریتی، عوامل فرهنگی و اجتماعی و عوامل سیاسی دسته‌بندی نمودند، پژوهش حاضر درصدد بوده با اتخاذ دیدی کلان و وسیع کلیه عوامل تأثیرگذار در بروز فساد اداری را در تمام ابعاد آن در نظر داشته باشد و درمجموعه عوامل نهایی دخیل نماید.

در کنار این، در مقایسه با پژوهش رهنورد و همکاران (۱۳۸۹)، نقش عوامل مدیریتی- سازمانی و عوامل محیطی (اجتماعی- فرهنگی و سیاسی- قانونی) در قالب متغیرهای قانون‌گریزی مدیران، عدم پاسخگویی و نظارت ضعیف، ضعف سیستم ارزیابی عملکرد، ۴- بوروکراسی زائد بخش دولتی و ۵- ناکارآمدی سیستم نگهداری در اثرگذاری بر بروز فساد مورد تأیید قرار گرفت.

جدول ۱۲ نیز تغییر اولویت عوامل زمینه‌ساز فساد طی یک دهه را با مقایسه نتایج بررسی‌های خدادادحسینی و فرهادی‌نژاد (۱۳۸۰)، فرهای‌نژاد و لگزیان (۱۳۹۰) و تحقیق حاضر نشان داده است.

جدول ۱۲- مقایسه رتبه‌بندی عوامل فساد بر اساس پژوهش‌های خداداد حسینی و فرهادی نژاد (۱۳۸۰)، فرهای نژاد و لگزیان (۱۳۹۰) و پژوهش حاضر

متغیر	سال ۱۳۸۰	سال ۱۳۹۰	پژوهش حاضر (۱۳۹۹)
اقتصادی	۱	۲	۱
فرهنگی	۲	۱	۵
سازمانی	۳	۴	۲
مربوط به قوانین و مقررات	۵	۵	۴
فردی	۴	۳	۳

بنابراین می‌توان ادعا کرد با گذشت نزدیک به ۱۰ سال از مطالعه دوم فرهادی نژاد و لگزیان (۱۳۹۰) نتایج پژوهش حاضر اولویت بالاتر را به عوامل مدیریتی- سازمانی و فردی در مقابل عوامل سیاسی- قانونی و فرهنگی داده است. علاوه بر این، رتبه عوامل اقتصاد در پژوهش حاضر یک و در پژوهش ایشان دو بوده است.

همچنین در مقایسه با پژوهش عظیمی و همکاران (۱۳۹۰) که در آن متغیرهایی چون ضعف سیستم کنترل و نظارت، ضعف ارتباطات، ضعف رهبری و هدایت مدیران، بسیج منابع و امکانات ضعیف از طرف مدیران، ضعف مهارت سازمان‌دهی مدیران و ضعف عوامل ساختاری بالاترین اولویت و بیشترین تأثیرگذاری را بر فساد اداری- مالی به دست آوردند، نتایج پژوهش حاضر در رابطه با اولویت بالای عوامل مدیریتی- سازمانی و سیاسی- قانونی مورد تأیید قرار گرفت.

در پایان و در مقایسه با پژوهش نورعلی‌دخت و ناظمی (۱۳۹۶) نیز تأثیر بالای عوامل مدیریتی در بروز فساد اداری مورد تأیید قرار گرفت.

نتیجه گیری

در مجموع و با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، در پاسخ به سؤالات پژوهش می‌توان گفت: ۱- عوامل بالقوه زمینه‌ساز فساد اداری را می‌توان در ۳ دسته اصلی عوامل فردی، مدیریتی- سازمانی و محیطی (سیاسی- قانونی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و مبتنی بر فناوری) دسته‌بندی کرد، ۲- در اجرای رویکرد پیشنهادی پژوهش با استفاده از تجزیه و تحلیل عوامل شکست و اثرات آن، علاوه بر ۳ معیار شدت، وقوع و کشف در FMEA سنتی، معیارهای هزینه و زمان نیز شناسایی و لحاظ گردیدند، ۳- با استفاده از روش Z-SWARA توزیع وزن معیارها از دید خبرگان از بیشترین به کمترین به ترتیب به‌شدت، هزینه، کشف، زمان

و وقوع اختصاص یافت، ۴- با پیاده‌سازی روش Z-TOPSIS، اولویت‌بندی و رتبه‌بندی عوامل منتخب با توجه معیارهای مذکور در شرایط تحریم از بالاترین به کمترین اولویت به ترتیب عوامل اقتصادی، مدیریتی- سازمانی، فردی، سیاسی- قانونی، اجتماعی- فرهنگی و مبتنی بر فناوری بوده است.

بعلاوه، با مقایسه رتبه‌بندی‌های به‌دست‌آمده از دور رویکرد مورد استفاده در پژوهش و در نظر داشتن این مطلب که عدد اولویت ریسک ۴ عامل (فردی و سیاسی قانونی، اجتماعی- فرهنگی و مبتنی بر فناوری) در رویکرد سنتی بعضاً بسیار نزدیک و یا کاملاً مشابه است؛ می‌توان به این نتیجه رسید در مقایسه با رویکرد مذکور و استفاده از داده‌های قطعی، استفاده از محیط‌های تصمیم‌گیری عدم اطمینان و عدم قطعیت (رویکرد پیشنهادی پژوهش) به مراتب رتبه‌بندی کامل‌تری ارائه می‌کند و ترجیحات تصمیم‌گیرندگان را به نحو بهتری پوشش می‌دهد.

پیشنهادها

پدیده فساد در میان مدت و درازمدت باعث وارد آمدن آسیب‌های جدی بر پیکره نظام و در نتیجه نارضایتی‌های گسترده مردمی می‌گردد؛ بنابراین مبارزه با فساد در ساختار اداری که متولی اجرائیات نظام است، ضرورتی انکارناپذیر است. وضعیت فعلی و تجربه کشور در مبارزه با فساد نشان داده که علاوه بر لزوم بسیج شدن سازمان‌ها، مقابله با فساد نیازمند اصلاح ساختارها و نظام‌های موجود نیز است. لذا اجرای اصلاحات در ابعاد و زیرساخت‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مدیریتی کشور امری بدیهی است. با تحقق این مهم، می‌توان امیدوار بود که با عوامل زمینه‌ساز فساد مقابله شده است. دیوان عدالت اداری، دیوان محاسبات کشور، سازمان بازرسی کل کشور، سازمان حسابرسی در کنار وزارت اطلاعات، پنج سازمانی هستند که مسئولیت مقابله با فساد اداری را بر عهده دارند. وجود این سازمان‌های نظارتی نشانگر اهمیت موضوع مقابله با فساد در کشور است. لیکن علیرغم اقدامات جدی و پیگیری‌های صورت گرفته، آمار سازمان شفافیت جهانی و مراکز و نهادهای مشابه همگی حکایت از این دارند که هنوز در این راه توفیق چشمگیری حاصل نشده است. لذا همان‌گونه که در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی مقام معظم رهبری به آن اشاره شده، مبارزه با فساد نیازمند اهتمام قوای سه‌گانه و کلیه دستگاه‌های نظارتی است و باید به‌عنوان امر و فرایندی دائمی و خطیر پنداشته و مورد تأکید قرار گیرد. در مجموع با توجه به عوامل شناسایی‌شده فساد اداری و نیز شرایط خطیر کنونی روبروی کشور، در راستای کاهش زمینه‌ها و مبارزه با فساد اداری، هر یک از حوزه‌های عوامل و زیر عوامل

شناسایی شده نیازمند توجه جدی و رفع موانع و محدودیت‌های موجود به شرح جدول ۱۳ است.

جدول ۱۳- پیشنهادهای پژوهش جهت مقابله با عوامل زمینه‌ساز فساد اداری

عامل اصلی	زیر عوامل
فردی	<ul style="list-style-type: none"> - تقویت مبانی ارزشی در سازمان‌ها. - فرهنگ‌سازی در جهت اصلاح الگوی مصرف افراد. - به‌کارگیری افراد در سمت‌ها و جایگاه‌های مرتبط با زمینه تخصصی و علائقشان. - آموزش تفکر جمع‌محوری و ترجیح دادن اهداف و منافع سازمان به سلیقه شخصی در کار. - آموزش و توجیه کارکنان نسبت به حقوق و وظایف خود.
سازمانی و مدیریتی	<ul style="list-style-type: none"> - کوچک‌سازی دولت و حذف تشکیلات و ساختارهای هزینه‌بر و ناکارآمد. - استقرار نظام ارزیابی عملکرد کارآمد. - برخورد قاطع، مناسب و بهنگام با متخلفین در سازمان‌ها. - تثبیت هر چه بیشتر مدیریت‌های جاافتاده و جواب پس داده. - مقابله با چندشغله بودن مدیران و کارکنان. - تعریف دقیق مسئولیت و اختیارات و حذف ابهام در تعریف وظایف، نقش‌ها و مسئولیت‌های افراد. - تقویت اخلاق حرفه‌ای در سازمان‌ها. - مقابله با تعدد بخش‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های موازی و بعضاً متناقض. - بهبود شفافیت و کارایی سیستم اطلاع‌رسانی سازمانی. - ترویج مدیریت و تصمیم‌گیری مشارکتی. - مقابله با شبکه‌ها و گروه‌های غیررسمی مخرب و در تضاد با منافع اهداف سازمان. - مبارزه با انحصار و تبعیض‌های متعدد در زمینه‌های استخدام، انتصاب و ارتقای افراد. - تقویت ساختارهای نظارتی و بهبود هماهنگی‌های لازم در بعد نظارت. - حذف و یا اصلاح قوانین و مقررات دست‌وپا گیر، ناقص و پیچیده و بعضاً سلیقه‌ای و جناحی.

<ul style="list-style-type: none"> - توانمندسازی ساختارها و کارکردهای اجتماعی جهت سازگاری قوانین با ارزش‌های اجتماعی و نهادینه‌سازی آن در سطح روابط و نظام شخصیت افراد. - تلاش در جهت بازیابی و ارتقای اعتماد مردم به صداوسیما و رسانه‌ها. - تقویت سلامتی سازمانی و اخلاق حرفه‌ای نظام قضایی. - استقرار نظام گزارش دهی فساد شفاف و کارا در سطوح سازمان و جامعه. - مبارزه با قدرت‌گیری روزافزون گروه‌ها و مافیاهای اقتصادی به‌منظور جلوگیری از خدشه‌دار شدن اعتماد جامعه به‌نظام، دولت و سازمان‌ها. - مبارزه ویژه با اختلاس‌ها، رشوه‌گیری‌ها و قانون‌گریزی‌ها به‌ویژه از ناحیه مسئولین. - کاهش ساختارهای بوروکراتیک متعدد و مقررات پیچیده و مبهم جهت تسهیل فعالیت بنگاه‌ها. - تقویت سیستم تأمین اجتماعی. - توزیع عادلانه امکانات معیشتی همراه با توجه ویژه به بخش کشاورزی و تولید در بخش روستایی به‌منظور مقابله با روند افزایشی گسترش شهرنشینی و مهاجرت گسترده روستاییان به شهرها. - برآورد و مهیاسازی بسترهای فرهنگی و اجتماعی جامعه در قبال فناوری‌های نوین وارداتی. - مذموم نمودن و مقابله با رفتارهای مبتنی بر تزویر و ربا به‌ویژه از ناحیه مسئولین. - تقویت فرضیه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه. - مقابله با الگوهای آسیب‌رسان از جمله فرهنگ کم‌کاری، قانون‌گریزی و پایین بودن حس مسئولیت‌پذیری. - ترویج فرهنگ خودکنترلی و نظارت بر رفتار و عملکرد خویش. - شایسته‌سالاری و غالب نمودن شایسته‌سالاری و ضابطه‌گرایی بر خویشاوندسالاری و رابطه‌مداری. - تقویت جایگاه اصول اعتقادی و توجه به رعایت موازین شرعی. - تقویت ارزش‌های هویتی در سطوح ملی، منطقه‌ای، قومی و نژادی. - مقابله با ارزش‌های مبتنی بر افکار و رفتارهای مادی‌گرایانه، فردگرایانه، مصرف‌گرایانه و تجمل‌گرایانه. 	اجتماعی- فرهنگی	محیطی
<ul style="list-style-type: none"> - بهبود توزیع حق رقابت و مشارکت سیاسی در جامعه. 	سیاسی- قانونی	

<ul style="list-style-type: none"> - تقسیم عادلانه قدرت سیاسی و مبارزه با انحصار قدرت در دست اقلیتی خاص. - تعریف دقیق‌تر آزادی‌های سیاسی از جمله در زمینه نقد حاکمیت. - مبارزه با لابی‌گری، باندبازی و گروه‌گرایی غیرعلمی و غیراخلاقی در مناسبات و روابط اداری باهدف تضييع منافع عموم. - ابهام‌زدایی در روابط قوای سه‌گانه و رفع تداخل آسیب‌رسان در کارکردهای آن‌ها. - مقابله با حمایت‌های غیراخلاقی مسئولین رده‌بالا در موقعیت‌های بروز تخلفات سازمانی و مدیریتی. - ارتقا و بهبود آگاهی مردم از حقوق شهروندی و سیاسی خود. - کاهش و رفع تنش‌های سیاسی در تعاملات داخلی و جهانی به‌منظور جلوگیری از بروز فرصت‌های سو استفاده از ناحیه برخی سازمان‌ها و افراد. 		
<ul style="list-style-type: none"> - توزیع عادلانه درآمد کشور و کاهش شکاف طبقاتی. - مبارزه با انحصارگری در منابع مولد اقتصادی توسط مسئولین رده‌بالا. - توجه ویژه به نحوه مدیریت پروژه‌های بزرگ و پیچیده. - رفع نقایص طرح هدفمندی یارانه‌ها و اختصاص درآمدها و اعتبارات طرح به قشر نیازمند و مبادی و فعالیت‌های واقعی و کارکردی جهت تقویت تولید و توسعه اقتصادی کشور. - تقویت سیستم مالیاتی از جمله بهره‌گیری از سیستم جمع‌آوری و دریافت خودکار مالیات. - مبارزه با رانت‌خواری در بخش خصوصی. - قطع زنجیره تورم روزافزون و تلاش در برقراری تعادل میان درآمدها و هزینه‌ها از ناحیه خانوار. - مقابله با نابرابری‌ها در دریافتی شاغلین دستگاه‌های دولتی و خصوصی. - کنترل و ضابطه‌مند نمودن واردات و جلوگیری از واردات کالاهایی که نمونه داخلی دارند، جهت حمایت از تولیدکنندگان داخلی. - اجرای دقیق سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی و مقابله با خصوصی‌سازی‌های منحرف و نابجا. - تدوین استراتژی‌های کلان دقیق توسط دولت در زمینه‌های صادرات و واردات. - جلوگیری از دخالت بی‌رویه دولت در زمینه‌های مختلف امور اقتصادی به‌منظور جلوگیری ایجاد و تبادل رانت‌های گسترده. 	اقتصادی	

<ul style="list-style-type: none"> - استفاده بهینه از بسترهای شبکه ملی اطلاعات به‌منظور توسعه و تسهیل دسترسی به فضای مجازی. - توسعه و تقویت زیرساخت‌های دولت الکترونیک. - پررنگ نمودن نقش فناوری اطلاعات در خدمت‌رسانی دستگاه‌های اجرایی به شهروندان. - استفاده بهینه از قابلیت‌های فناوری و تجارت الکترونیکی به‌منظور ایجاد پویایی در تبادلات مستمر بین ذینفعان اصلی (دولت، شهروندان، کسب‌وکارها، گروه‌های جامعه مدنی، رسانه‌ها، جامعه دانشگاهی و ...). - بهره‌گیری از نوآوری‌های تکنولوژیکی توسط دولت جهت ارتقای کارایی و شفافیت مدیریت دولتی. - استفاده از فناوری اطلاعات به‌عنوان بستری برای نزدیک کردن فعالین حوزه فناوری به صاحبان کسب‌وکار. - به‌کارگیری استانداردهای یکپارچه به‌منظور سازگاری و همکاری با کسب‌وکار جهانی. - به‌کارگیری مناسب چهارچوب‌های فناورانه کارا به‌منظور جلب مشارکت آحاد مردم در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و مانند آن. - بهره‌گیری کارآمد از ابزارهای تکنولوژیکی به‌منظور پیاده‌سازی مشارکت‌های اجتماعی (مانند انتخابات) و توسعه اعتماد نهادی. 	مبتنی بر فناوری	
--	--------------------	--

منابع منابع فارسی الف) مقاله‌ها

- ۱- آجیلی، هادی (۱۳۹۲). اقتصاد مقاومتی در نظام اقتصاد سیاسی جهانی، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، ۹ (۲۴)، ۸۷-۱۰۵.
- ۲- ابزری، مهدی، فغانی، فاطمه (۱۳۹۲). کاربرد رویکرد AHP و TOPSIS جهت اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر بروز فساد اداری و راهکارهای مقابله با آن، مجله تحقیق و عملیات و کاربردهای آن، ۳۶ (۱)، ۴۳-۵۷.
- ۳- ارغوانی پیرسلامی، فریبرز، اسمعیلی، محدثه (۱۳۹۸). چالش‌ها و موانع دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در منطقه خاورمیانه، مجلس و راهبرد، ۲۶ (۹۷)، ۷۱-۱۰۵.
- ۴- پاک‌سرشت، سلمان، افشار، زین‌العابدین (۱۳۹۶). ارزیابی تئوری برنامه سیاست‌های ضد فساد در ایران بعد از انقلاب اسلامی، مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۷ (۲۵)، ۱۷۹-۲۰۱.
- ۵- پژوهنده، محمدحسین (۱۳۹۴). موانع تحقق اقتصاد مقاومتی، پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، ۲۱ (۳-۱۰۶)، ۱۸۵-۲۳۸.
- ۶- تراب‌زاده جهرمی، محمدصادق، سجادیه، سید علیرضا، سمیعی نسب، مصطفی (۱۳۹۲). بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۰ (۳۲)، ۳۱-۴۶.
- ۷- جانعلیزاده چوب‌بستی، حیدر، علیوردی‌نیا، اکبر، پورقاضی، شیوا (۱۳۹۳). بررسی جامعه‌شناختی تمایل به برون‌کوچی نخبگان علمی. فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد فرهنگ، ۷ (۲۵)، ۱۵۳-۱۷۸.
- ۸- حسن‌پور، حمیدرضا، رضوی، بهزاد (۱۳۹۷). اهمیت پیشگیری از فساد و تأثیر آن بر سلامت اجتماعی، مجله آموزش و سلامت جامعه، ۵ (۲)، ۷۲-۸۱.
- ۹- خالقیان میمند، علی، واعظ برزانی، محمد، حیدری، محمدرضا، طغیانی، مهدی (۱۳۹۵). سیاست‌های مالی تحت راهبرد اقتصاد مقاومتی، فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد اسلامی، ۱۷ (۶۶)، ۴۵-۱۳.
- ۱۰- خداداد حسینی، سیدحمید، فرهادی‌نژاد، محسن (۱۳۸۰). بررسی فساد اداری و روش‌های کنترل آن، مدرس علوم انسانی، ۵ (۱)، ۳۷-۵۳.

- ۱۱- دل‌انگیزان، سهراب، کریمی، محمدشریف، خالوندی، زینب (۱۳۹۳). بررسی اثر شاخص دانش‌بنیانی اقتصاد بر رابطه درک فساد مالی و رشد (رهیافت داده‌های تابلویی پویا). فصلنامه پژوهش‌های رشد توسعه اقتصادی، ۴ (۱۵)، ۸۷-۱۰۴.
- ۱۲- زرندی، سعید، واعظی، رضا (۱۳۹۸). الگوی جامع مبارزه با فساد اداری بر مبنای محیط بومی ایران، پژوهش‌های مدیریت عمومی، ۱۲ (۴۵)، ۸۵-۱۰۸.
- ۱۳- سمیعی اصفهانی، علیرضا، حبیبی، فاطمه (۱۳۹۴). نظریه پساتوسعه و الگوی اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران؛ رویکردی مقایسه‌ای، مطالعات راهبردی بسیج، ۱۸ (۶۷)، ۵۱-۷۳.
- ۱۴- شفیعی‌پور، سیده فاطمه (۱۳۹۶). نقش حکمرانی نوین و فرهنگ سازمانی در کاهش فساد اداری، دو ماهنامه پژوهش در هنر و علوم انسانی، ۵ (۷)، ۲۳-۳۴.
- ۱۵- طالقانی، غلامرضا، طباطبائی، زهرا، غفاری، علی (۱۳۹۳). بررسی عوامل فردی و سازمانی مؤثر بر فساد اداری در شعب بانک سپه استان قم، مدیریت فرهنگ سازمانی، ۱۲ (۲)، ۲۳۵-۲۵۳.
- ۱۶- عارف، رضا (۱۳۹۷). دولت الکترونیک به‌مثابه ابزاری علیه فساد؛ ادراک شهروندان اردنی، فصلنامه علمی- تخصصی دانش ارزیابی، ۱۰ (۳۸)، ۸۹-۱۱۲.
- ۱۷- عظیمی، حسین عطا، علی شائمی بزرکی، علی (۱۳۹۰). بررسی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل مدیریتی و سازمانی بر فساد اداری - مالی (مطالعه موردی: سازمان‌های دولتی مراکز استان‌های اصفهان و زنجان)، مدیریت فرهنگ سازمانی، ۹ (۲۴)، ۸۲-۶۱.
- ۱۸- فرهادی‌نژاد، محسن، لگزیان، محمد (۱۳۹۰). پیمایش طولی در زمینه علل فساد اداری و روش‌های کنترل آن (۱۳۷۸-۱۳۸۸)، چشم‌انداز مدیریت دولتی، ۸، ۴۵-۶۰.
- ۱۹- قربانی، پرویز، عدالتیان شهریاری، جمشید، حق‌شناس کاشانی، فریده، کابارن‌زاد قدیم، محمدرضا، شادنوش، نصرت‌الله (۱۳۹۸). شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های خلق ارزش برای کارآفرینی در اقتصاد مقاومتی، مطالعات راهبردی بسیج، ۲۲ (۸۲)، ۲-۳.
- ۲۰- قهرمانی، مسعود، حیدری، رحیم (۱۳۹۱). بررسی رابطه سلامت نظام اداری و بهبود عملکرد نیروی انسانی سازمان‌های مالی - دولتی استان آذربایجان غربی، مطالعات کمی در مدیریت، ۴ (۲)، ۱۵۵-۱۸۶.
- ۲۱- محمدی، حامد، الوانی، سیدمهدی، معمارزاده طهران، غلامرضا، حمیدی، ناصر (۱۳۹۵). طراحی و تبیین الگوی اثربخش نظام اداری ایران، مدیریت دولتی، ۸ (۴)، ۵۹۱-۶۱۶.
- ۲۲- معلمی، مژگان (۱۳۹۷). بررسی تأثیر آسیب‌پذیری اقتصادی بر توسعه کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا (MENA)، فصلنامه پژوهش‌های رشد توسعه اقتصادی، ۹ (۳۳)، ۱۴۱-۱۵۶.

- ۲۳- منطقی، محسن (۱۳۹۸). پیشگیری از فساد اداری با تأکید بر آموزش ضمن خدمت کارکنان، فصلنامه نظارت و بازرسی، ۱۳ (۴۸)، ۵۴-۳۹.
- ۲۴- میرزایی، عباس، اسفنجاری کناری، رضا، محمودی، ابوالفضل، شعبانزاده، مهدی (۱۳۹۵). اقتصاد سایه و نقش آن در کنترل آسیب‌های زیست‌محیطی کشورهای منا، فصلنامه پژوهش‌های رشد توسعه اقتصادی، ۶ (۲۴)، ۱۱۸-۱۰۷.
- ۲۵- نورعلی‌دخت، حمید، ناظمی، مهدی (۱۳۹۶). شناسایی عوامل مدیریتی مؤثر بر فساد اداری - مالی (مورد مطالعه ناجا)، فصلنامه نظارت و بازرسی، ۱۳۹۶ (۴۱)، ۵۲-۱۳.
- ب) کتاب‌ها
- ۱- متحدیان، رحیم (۱۳۹۱). ارتقا سلامت اداری و مبارزه با فساد، تهران، شرکت فر آزما پردازش.

ج) منابع اینترنتی

- ۱- آیت‌الله خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۳). سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، بازتاب شده در ۳۰ بهمن ۱۳۹۲ (<http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=25370>). تاریخ دسترسی: ۱۸ فروردین ۱۳۹۹.
- ۲- آیت‌الله خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۱). بیانات در دیدار کارگزاران نظام (۱۳۹۱/۵/۳). ۲۶ فروردین ۱۳۹۹ (<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۲۰۵۳۴>). تاریخ دسترسی: ۲۶ فروردین ۱۳۹۹.
- منابع لاتین

A) Articles

1. Bahoo, S., Alon, I., & Paltrinieri, A. (۲۰۱۹). Corruption in international business: A review and research agenda. *International Business Review*, ۱۰۱۶۶۰.
2. Choudhury, S. (۲۰۱۹). WTO membership and corruption. *European Journal of Political Economy*, ۶۰, ۱۰۱۸۰۶.
3. Fattahi, R., & Khalilzadeh, M. (۲۰۱۸). Risk evaluation using a novel hybrid method based on FMEA, extended MULTIMOORA, and AHP methods under fuzzy environment. *Safety science*, ۱۰۲, ۲۹۰-300.
4. Geramian, A., Shahin, A., Minaei, B., & Antony, J. (۲۰۱۹). Enhanced FMEA: An integrative approach of fuzzy logic-based FMEA and collective process capability analysis. *Journal of the Operational Research Society*, ۱-13.
5. Giussani, V., Asnaghi, V., Pedroncini, A., & Chiantore, M. (۲۰۱۷). Management of harmful benthic dinoflagellates requires targeted sampling methods and alarm thresholds. *Harmful Algae*, ۶۸, ۹۷-104.

6. Ghoushchi, S. J., Yousefi, S., & Khazaeili, M. (۲۰۱۹). An extended FMEA approach based on the Z-MOORA and fuzzy BWM for prioritization of failures. *Applied Soft Computing*, ۸۱, ۱۰۵۵-۵.
7. Keršuevius, A., Zavadskas, E., & Turskis, Z. (۲۰۱۰). Selection of rational dispute resolution method by applying new step-wise weight assessment ratio analysis (SWARA). *Journal of business economics and management*, ۱۱(۲), ۲۴۳-258.
8. Liu, H. C., You, J. X., Ding, X. F., & Su, Q. (۲۰۱۵). Improving risk evaluation in FMEA with a hybrid multiple criteria decision making method. *International Journal of Quality & Reliability Management*.
9. Lombardi, R., Trequattrini, R., Cuzzo, B., & Cano-Rubio, M. (۲۰۱۹). Corporate corruption prevention, sustainable governance and legislation: First exploratory evidence from the Italian scenario. *Journal of Cleaner Production*, ۲۱۷, ۶۶۶-675.
10. Lo, H. W., & Liou, J. J. (۲۰۱۸). A novel multiple-criteria decision-making-based FMEA model for risk assessment. *Applied Soft Computing*, ۷۳, ۶۸۴-696.
11. Mandal, S., & Maiti, J. (۲۰۱۴). Risk analysis using FMEA: Fuzzy similarity value and possibility theory based approach. *Expert Systems with Applications*, ۴۱(۷), ۳۵۲۷-3537.
12. Mutlu, N. G., & Altuntas, S. (۲۰۱۹). Risk analysis for occupational safety and health in the textile industry: Integration of FMEA, FTA, and BIFPET methods. *International Journal of Industrial Ergonomics*, ۷۲, ۲۲۲-240.
13. Renu, R., Visotsky, D., Knackstedt, S., Mocko, G., Summers, J. D., & Schulte, J. (۲۰۱۶). A knowledge based FMEA to support identification and management of vehicle flexible component issues. *Procedia Cirp*, ۴۴, ۱۵۷-162.
14. Rezaee, M. J., Salimi, A., & Yousefi, S. (۲۰۱۷). Identifying and managing failures in stone processing industry using cost-based FMEA. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, ۸۸(۹-12), ۳۳۲۹-3342.
15. Sarkheil, H., & Rahbari, S. (۲۰۱۶). HSE Key Performance indicators in HSE-MS establishment and sustainability: a case of south pars gas complex, Iran. *International Journal of Occupational Hygiene*, ۸(۱), ۴۵-53.
16. Shen, C., & Williamson, J. B. (۲۰۰۵). Corruption, democracy, economic freedom, and state strength: A cross-national analysis. *International Journal of Comparative Sociology*, ۴۶(۴), ۳۲۷-345.
17. Spreafico, C., Russo, D., & Rizzi, C. (۲۰۱۷). A state-of-the-art review of FMEA/FMECA including patents. *Computer Science Review*, ۲۵, ۱۹-28.
18. Stivala, A. D., Koskinen, J. H., Rolls, D. A., Wang, P., & Robins, G. L. (۲۰۱۶). Snowball sampling for estimating exponential random graph models for large networks. *Social Networks*, ۴۷, ۱۶۷-188.

19. Tran, V. T., Walle, Y. M., & Herwartz, H. (۲۰۲۰). The impact of local financial development on firm growth in Vietnam: Does the level of corruption matter?. *European Journal of Political Economy*, ۶۲, ۱۰۱۸۵۸.
20. Yager, R. R. (۲۰۱۲). On Z-valuations using Zadeh's Z-numbers. *International Journal of Intelligent Systems*, ۲۱(۳), ۲۵۹-278.
21. Yousefi, S., Alizadeh, A., Hayati, J., & Bagheri, M. (۲۰۱۸). HSE risk prioritization using robust DEA-FMEA approach with undesirable outputs: a study of automotive parts industry in Iran. *Safety science*, ۱۰۶, ۱۴۴-158.
22. Zadeh, L. A. (۲۰۱۱). A note on Z-numbers. *Information Sciences*, ۱۸۱(۱۴), ۲۹۲۳-2932.
23. Zadeh, L. A. (۱۹۶۵). Fuzzy sets. *Information and control*, ۸(۳), ۳۳۸-353.
24. Zhang, H., An, R., & Zhong, Q. (۲۰۱۹). Anti-corruption, government subsidies, and investment efficiency. *China Journal of Accounting Research*, ۱۲(۱), ۱۱۳-133.
- 25. B) Books**
26. De Montesquieu, C. (۱۹۸۹). *Montesquieu: The spirit of the laws*. Cambridge University Press.
27. Friedrich, C. J. (۲۰۱۷). Corruption concepts in historical perspective. In *Political Corruption* (pp. ۱۵-24). Routledge.
28. Hwang, C. L., & Yoon, K. (۱۹۸۱). Methods for multiple attribute decision making. In *Multiple attribute decision making* (pp. ۵۸-191). Springer, Berlin, Heidelberg.
29. Kunicová, J., & Rose-Ackerman, S. (۲۰۰۹). Electoral Rules and Constitutional Structures as Constraints on Corruption. In *Corruption, Development and Institutional Design* (pp. ۳-23). Palgrave Macmillan, London.
30. Liu, H. C. (۲۰۱۶). FMEA using uncertainty theories and MCDM methods. In *FMEA using uncertainty theories and MCDM methods* (pp. ۱۳-27). Springer, Singapore.
31. Murphy, J., & Albu, O. B. (۲۰۱۸, March). The politics of transnational accountability policies and the (re) construction of corruption: The case of Tunisia, Transparency International and the World Bank. In *Accounting Forum* (Vol. ۴۲, No. ۱, pp. ۳۲-46). No longer published by Elsevier.

